

Кристинаэ Рой

Дунейыл æнæ Хуыццауæй

Нывгæнæг В. Гаврилов

Ирон æвзагмæ йæ ратæлмац кодта
Рамонаты Еленæ

РУХС
СКÆСÆНЫ

Рой Кристина

Без Бога на свете. Рассказ, 64 стр.

На осетинском языке.

© Перевод и оформление «Свет на Востоке», 1992 г.

Рой Кристина. Дунейыл æнæ Хуыцауæй.

Словакаг æвзагæй тæлмац.

Дыккаг рауагъд растгондæй, 64 фарсы.

© 1992 Рауагъдад „Рухс Скæсæны“, Корнталь

Цыппурсæхсæвы Рашовы хъæуы зæхкусджытæ фæцæйцыдысты уæлмæрдты рæзты æмæ бамбæлдысты сылгоймаджы мардыл. Æнамонд ныййарæг йæ салд къухтæй йæ риумæ нылхъывта удагас чысыл сывæллоны, бæзджын хъæццулы тыхтæй. Сывæллон цъæххахст кодта, уæдæ цы. Фæндаггон сылгоймагтæн сæ зардатæ суынгæг сты æмæ сывæллониæ æмкуыд кодтой. Нæлгоймагтæ систой марды сæ уæрдонмæ æмæ йæ æрбаластой хъæуыхицауы хæдзармæ.

Баййæфтой дзы уазджыты, сæ сыхæгты. Уайтагъд фезмæлыдысты хъуыддагмæ. Иу дзы марды дзаумæттæ ласта, иннæ йын йæ сæрыл хæцыд, аннæ та сæм фæтагены цырагъ дардта. Иннæтæ сывæллонмæ зилыныл фесты.

Марды баныгæдтой æртыккаг бон, тынг бирæ мæрддзыгой йæ фæдыл, афтæмæй, цыма мæнæ исты зынгæ-уынгæ хъæздыг сылгоймаг уыд, ахæм æгъдауттимæ.

Цы баци уæдæ чысыл лæппу та? Нæдæр хъæуыхицауæн, нæдæр тæрхонгæнæгæн сæ бон ницы базонын баци, мард кæцон у, чи у? Алырдыгæй райхъуысти ныхæстæ:

– Нæ хъæу ахæм бонджын нæу, хæссинаг йе 'ккойы чи сæвæра. Æнцон нæ уыдзæн ацы сывæллоны схæссин.

Фæлæ чъындыгоппытæ дзæгъæлы фæтарстысты. Хъæуыхицауы ус йæхимæ ныууагъта чысыл лæппуы. Æмæ йæ уанæбæрæджы сæхи сывæллонау нæ хастой, фæлæ йæ хъуаг дæр ницæмæй уагътой.

Ном ыл сæвæрдтой Мартын, хуымæтæджы, сæхи

мидаг та йæ хонын байдыдтой „Мартынкæ“. Гъе афтæмæй баззад хъæубæсты æхсæн „Мартынкæ“. Æмæ, магуырæг, къахыл ауайыны размæ йæ фазыл бырыд æвагæсæгæй иу уатæй иннæмæ, тæригъæд ма уæд, фæлæ гыццыл къæбылайы хуызæн. Фæлæ куы фестырдар, уæд хорз æххуысгæнæг разынди хæдзары мидаг. Цыфæнды куыст дæр кодта зæрдиагæй: суг мидæмæ хаста, хуытæм касти, хъазтæн хæринаг лæвардта, алцауыл дæр æххæссыд. Афтæ зæгъæн нæй, лæшпу тыхст цард кодта: кæддæриддæр уыд æфсæст æмæ дарæсæй æххæст. Фыццагты уал хуыссыди пецы къуымы, хæдзары æфсин æй йе ’рбафтыды æхсæв кæм æрæвардта, уым. Уыцы фыццаг æхсæв уаты йæ цуры уыди йæ ныййарæджы чырын дæр.

Уалынмæ йыл фондз азы куы рацыд, уæд ын йæ хуыссæнуат баивтой скъæтмæ æмæ уыцы ран фæцард æнæхъæн авд азы.

Скъоламæ йæ нæ радтой.

– Цæй ахуыр æй хъæуы ахæм магуыры? Уый хъуаг ма кæны?! Хæдзары та хъæугæ кæны, – дзырдта æфсин йæ сыхæгтæн.

Уалынмæ йыл дыууадæсæм аз куы рацыд, уæд æй акодтой сауджынмæ жароба райсынмæ саргъауынмæ йæ бацæттæ кæныны тыххæй. Фæлæ йæ сауджын нæ райста, уымæн æмæ нæ чиныджы кæсын зыдта, нæ Хуыцаумæ кувын.

Уыцы фæззæг амарди хæдзары æфсин æмæ хъæуыхицауы бахъуыди лæшпуйы фыййауæн æххуысгæнæгæй сæварын.

Зæронд фыййау Андрей уыййас хъаруджын нал

уыд æмæ иунагæй не 'ххæссыд фос хъахъхъæныныл, Рашовы хъæуы хъомхизæнтæ та уыдысты дæрддзæф, суанг тæккæ хæдрæбын. Андрейæн йæ хъару нал уыд фосмæ кæсын, кустæ та уыцы хъæуы бакодта бирæ азты æмæ хъæубæсты нæ фандыд зæронд лæджы æнæ къæбарæй ныуадзын. Уый адыл ын райстой æххуысгæнæг. Хъуыддаг фæсмойнаг нæ рауад. Мартынкæ цыма фыййауæй схъомыл, раст афтæ арахсти скъæты, фосыл ахуырæй.

Сæумæрайсом-иу Мартынкæйы æхситт куыддæр айхъуыстой, афтæ-иу хъугæй, родæй, фысæй сæ сæртæ сдардтой æмæ, хъæлдзæгæй уасгæ, Мартынкæмæ уадысты алырдыгæй. Андреймæ иу зæронд куыдз уыд Бундаш, зæгъгæ, уый та-иу, йæ хъуынджын пух къæдзил тилгæ, зæххы рыг мæрзгæ йæ хъустæ схыл кодта æмæ-иу йæ цæстытæ цæхæртæ калгæ нал хъæцыд, кæд ныцъцьыкк ласдзæн Мартынкæ йæ даргъ уисæй æмæ кæд базмæлдзысты фос араст уæвынмæ.

Мартынкæ Бундашимæ афтæ хорз хъахъхъæдтой фос, æмæ зæронд Андрей куы амард, уæд афæдзмæ Мартынкæйæн йæхи сæвæрдтой фыййауы бынаты.

Хъæугæрон уæлмæрдты цур йæхи нылхъывта иу хæлддзаг чысыл хæдзар мусонджы хуызæн. Чи дзы царди зæронд æнæ ус, æнæ зæхх лæг, уый йæ раджы ныффæдзæхста зæхкусджыты иугондæн. Агъуыстæн йе 'мбис ныккалди. Аирвæзти ма дзы иу уат æмæ къухни.

Зæронд Андрей æхсæрдæс азы фæцард уыцы кæлæтдзаджы. Лæг куы амард, уæд дзы æрæнцад Мартынкæ. Агъуысты мысты цæсгомы йæс чысыл

рудзгуыты Андрейы рæстæджы тъыст уыди бирæ хъæмп, æмæ афтæ афæдзæй-афæдзмæ. Хуры тын мидаемæ никуы бакаст, фæлæ уый хыгъд зымагон узал нæ уагъта хъæмп. Æмæ уæвгæ дæр Андрейы рухс ницамаен хъуыд! Зымæджы дæргъы йæ хæдзары никуы бадти: бон сауизæрмæ зылди хæдзари-хæдзар йæ сыхæгтыл. Сæрдыгон та, фæлладæй æрбацаугæйæ, тындзыдта йæ хуыссæнуатмæ.

Ныхæстæй зын радзурæн у, Мартынкæ фыццаг хатт уыцы агъуыстмæ куы бацыд, уæд йæ хъыг, йæ маст. „Ау, цæргæ мын ацы халагъуды æрцаудзæн“, – стыр сагъæсы бафтыд лæппу.

Къулты сæрстытæ кæлдтытæ. Алырдыгæй сæгдзыд æмæ хæлуарæджы тынæй бакæсæнтæ нæ уыд. Зæхбын пьолыл хъæмпы пырхæнтæ. Цыбыр дзырдæй, агъуыстмæ цалдæр азы дæргъы ничи бавнæлдта, никæйы къух ыл андзæвыд.

„Хъæуы хицауы скъæты хуыздæр уыд цæрынаен“, – дзырдта йæхинымæр Мартынкæ. Фыр хыгæй йæ дыууæ къухæй ныххæцыд йæ сæрыл æмæ афтæ æдзæмай фæлаууыд иуцасдæр. Стæй æрбадти къæсæрыл æмæ зæрдæбынæй ныккуыдта. Фыццаг хатт ам бамбæрста, мæгуырæг, арвы бын иунæг кæй у, уый. „Иунæг, иунæг, мæ мад амæла, раст мæнæ ацы кæлæццаг тæригъæддаг къæссау!“ Уалынмæ дын æнæнхъæлæджы йæ сæрмæ куы сцъыбар-цъыбур кæнид иу гыццыл цъиу. Мартын хæрдмæ скаст æмæ ауыдта ахстон. Уый – зæрватыччытæ æрбатахтысты дард бæстæй æмæ зылынц сæ чысыл хæдзармæ, сæрдыдæргъы кæм цæрдзысты, уымæ, стæй та сæхи айсдзысты хъарм бæстæм уалдзæджы онг.

„Мæн дæр адоны бафæзмывн хъæуы, – йæхины-мæр ахъуыды кодта лæппу. – Базилон мæ царæнмæ, æндæр гæнæн нæй“.

Загъта æмæ афтæ бакодта. Рудзгуытæй уал ракалдта хъæмпы гупшæртæ, кæмдæр ссардта иу зæронд уисой æмæ сæ уымæй æрмарзта къултæ. Рудзгуытыл ма ранæй-рæтты аздади авджы гæбæзтæ, иннæтæ иууылдæр сæстытæ. Агъуысты рыгæй фенæн ницыуал уыд, чысыл ма бахъæуа, ныххуыдуг дзы уа. Алы бон дæр, куыстæй æрбаздæхгæйæ, Мартын зылди йæ царæнмæ, сыгъдæгдæр, аивдæр æй кодта, йæ амал куыд уыд, афтæ.

Лæппу бирæ хæттыты федта, хъæуыхицауы ус сæ къулы хуынчъытæ æлыгæй куыд сæрста, уый. Æмæ ныр ацы агъуысты уый дæр бакодта уыцы куыст. Йæ рæзты иуахæмы фæцайцыд ингæнкъахæджы ус æмæ Мартыны ахæм куыстгæнгæ куы федта, уæд фæлмæн бахудти, æрлæууыд йæ цуры æмæ дзы раппæлыд, хорз куыстытæ кæныс, загъгæ, стæй араст йæ фæндагыл. Дыккаг бон Мартынкæ куыстæй куы æрыздæхт, уæд сагъдауæй аздад фырдиссагæй. Йæ уат чъырæйцагъд, къултæ раздæр сæрст æрцыдысты, афтæмæй, пьол сыгъдæг æмæ йыл змис уæлæнгай зæрст.

Уæдмæ ингæнкъахæджы ус йæ хæлæрттæн ракой кодта, мæгуыр хæдзары цытæ бакуыста, уый. Æмæ сылгоймæгтæ дæр арфæйаг фæкодтой усы, стæй бавдæлдысты, æмæ, къордæй рамбырд уæвгæйæ, Мартынкæйы хæдзары къултæ æлыгæй байсæрстой æдтейы дæр. Балхæдтой авг æмæ йæ сæвардтой рудзгуытыл, кæм хъуыд, уымыты. Ингæнкъахæг та,

ностджын-иу куы нæ уыд, уæд къухæй гæрзарм, хъæдæрмæджы куыстмæ дæсны. Æмæ йын уый та сарæзта стъол, бацалцæг кодта хæлд сынтæг æмæ йын скодта дзыхъхъынног бандон. Хъæуыхицау йæхæдæг æрбахаста хъæмпы куырис.

– Йа мардзæ, Мартынкæ, ныр дæ бон у ус ракурын дæр! – бадзырдтой йæм нæлгоймæгтæ.

Гъе афтæ æмдыхæй мæгуыр лæппуйыл схæцыдысты æмæ йын ныр фæзынд йæхи хæдзар. Æмæ куыд уарзта хæдзарыл зилæнтæ кæнын, архайын! Фæлæ уæддæр йæ зæрдæмæ тынгдæр цыди быдыры, хъæды уæгъдибарæй цæрын. Куыд æнцон ын уыди уыцы рæттты улафын! Схызти-иу рындзмæ æмæ уырдыгæй фæлгæсыд йæ фосмæ, паддзах йе ’фсæдты сæргъы куы лæууа, уыййау.

Йæ хизæнуæттæй галиуырдам адаргъ бæрзонд хæхты рагъ, йæ фæстæ æмырæхгæд зад нæзы, тулдз æмæ æндæр бæлæсты тархъæдæй. Чысыл рог дымгæ дæр-иу быдыртыл рахаста нæзыбæлæсты адджын хæрздæф. Зымагон ма-иу дзы æрмæст уыдон баззæдысты цъæхæй, иннатæн сæ арæх сыфтæр згъæлди æмæ-иу бæгънæгæй аздадысты. Бынæй дæлвæз та æмырæхгæд уыди хæххон сойджын кæрдæгæй, цъæх гауызау, арæх дидинджытимæ. Быдыры бæрæгастæуты къæдз-мæдз фæндаг алагæрста хæрз чысыл мæсчъы дон æмæ цъæх кæрдæджы æхсæнæй дардмæ æрттывтæ хæрдгæбыды хуызæн. Рахизырдыгæй та уыд къахвæндаг.

Æмæ дзы цы рæсугъд къудзитæ зади, уый та! Рагуалдзæг-иу хъулон-мулон адардтой алы дидинæгæй, сæрдыгон æмæ фæззæджы ’рдæм та сырх-сыр-

хид гагадыргътæ тæмæнтæ калдтой алы къудзийыл дæр. Мартынкæ бæлвырдæй зыдта, хæрынмæ дзы чи нæ бæззы, уый. Уыдæттæ йын зæронд Андрей бацамыдта.

Фæлæ дæлвæзы рæсугъддзинадæн æмбал нæ уыд, хуры зæрин тынтæ-иу уыцы лæгъз быдыр куы æрæмбæрзтой, уæд! Мартынкæ-иу уæд ферох кодта йæ бирæ зынтæ, йæ бирæ фыдæбæттæ. Æвæдза фос æнцад хизынц, уæд февнæлдтаид уистæй алцы бийынмæ. Куы баста уисæйттæ, куы бытга чыргъæдтæ, гыццылтæ æмæ стыртæ. Хæдзармæ афтидæй никуы æрыздæхт. Сылгоймæгтæ йын сæ-иу къухтæй аскъæфтой, уайтагъд-иу уæйгонд фесты. Æмæ йын кæд магуыр капеччытæ фыстой, уæддæр ын бантыст иуцасдæр æрæфснайын. „Чи зоны, цавæр æхсызгонæн бахъæудзысты, – хъуыды кодта йæхинымæр, – фæлæ мæ махицæн уæддæр къæбæры фаг кусын хъæуы“.

Исты бийгæйæ, йæ алфамблай рæсугъд дунемæ фæлгæсгæйæ, Мартынкæ йæхæдæг йæхи арæх фарста: „Цымæ афтæ уыди кæддæриддæр, кæд нæ, уæд та чи бакуыста, цымæ чи сарæзта утæппæт рæсугъддзинæдтæ? Хъæуыхицау кувгæйæ кæмæ фæсиды, уыцы Хуыцау, æви исчи куы амæлы, уæд сылгоймæгтæ кæмæ фæдзурынц, уый: „Нæ кадджын Хуыцау, цæмæн æй айстай, цæуылнæ уал æй ныуагътай?“

Кæцыран ис уыцы Хуыцау? Стæй кæм сты, Йæхимæ кæй исы, уыцы адæм? Мæ мады мын Уый уæддæр куы айстайд? Кæд æцæг у æппæт дæр Уый рафæлдыста, уæд æвæццæгæн тынг фæлмæнзæрдæ

æмæ тынг зондджын у. Æмæ дуне куыд диссаг арæст у, уый та! Зайæгхалтæй иутæ хæрынмæ бæзгæ сты, иннæтæ – уды хос. Аууон чи уарзы, уыдон æрзайынц къутарты бын. Хур чи уарзы, уыдон та тыгъд быдыры. Уæдæ алы къæвдайы фæстæ дæр цыма хъæдæн йæ уд йæ мидаг æрцæуы, раст афтæ зыны! Фæлæ арæх уарынтæ пайда не сты. Æмæ та Хуыцау радмын кæны дымгæ, ракасын кæны хур. Æмæ кæд æцагдæр алцыппæт Йæ бон у, уæд, æвæдза, Иуыл Стыр, Иуыл зондджын, Иуыл цытджын у уыцы Хуыцау!

Фæлæ цымæ мæрдты бæсты дæр афтæ хорз у, мæнæ уæлауыл куыд у, афтæ? Хъæуыхицауы ус куы амард, уæд ын йæ къухы æвзист æхца фæкодтой „Фæндаггаг“, зæгъгæ. Цавæр фæндаггаг у уый? Мах зæххы æмæ мæрдты бæсты æхсæн, мыййаг, исты денджыз ис? Æмæ сæ уæд ласгæ та чи кæны уыцы фæндагыл? Уыцы усы амарды фæстæ хъæуыхицауы хæдзары æнæхъæн къуыри дæр ничи ницы куыста, марды уд, дам, æрәнцайа. Стæй бавнæлдтой дзул фыцынмæ. Æмæ, дам, хæдзары ног фых хойраджды тæф куы ацауа, уæд марды уд æрәнцайдзæн йæ мæтæй. Уæд цымæ мард куыддæр амæлы, афтæ цæуылнæ æрәнцайы йæ уд? Ау, уым Хуыцаумæ амы хуызæн хорз нæу? Стæй цæмæн мæлынц адæм? Фæлтау куы нæ мæликой!“

Гъе ахæм хъуыдытæ йæ сæры зилдух кодтой мæгуыр лæппуйæн. Бæргæ йæ фæндыд, исчи йын куы бамбарын кодтаид уыцы диссагтæ. Фæлæ йæ алфамблай ахæм ничи уыд.

Куы рауалдзæг, уæд бынтон æнæнхъæлæджы амарди хъæуыхицау. Фæстагмæ фырнызтæй йæ

зардæ сæнкъуысыд æмæ уымæй ссардта йæ мæлæт. Æмæ иунæг бон дæр Мартынкæйыл нæ ивгъуыдта æнæ уый æрæмысгæ. „Цымæ кæцыран ис ныртæккæ нæ хъæуыхицау? Хуыцауы цымæ нæ уыны? Цавæр у, цы хуызæн у цымæ Хуыцау?“ Уыцы хъуыдытæ йæ сæрай æппындæр нæ цух кодтой.

Иуахæмы та бадти рындзыл, быдта иу чысыл чыргъæд æмæ, арвмæ фæкомкоммæ уæвгæйæ, хæрдмæ сдзынæзта:

– О, Хуыцау, куы ницы дын æмбарын, цавæр Дæ, цы Дæ! Дæ бон Дæуæн бирæ куы у, цæмæй мæнæн баххуыс кæнай базонын: адæмы кæдæм æрвитыс сæ амæлæты фæстæ, уыцы бæстæйы тыххæй мын исты бамбарын кæн. Адæм сеппæт дæр уым иумæ сты рæстудæй, фыдгæнæгæй?

Мартынкæйы тынг уырныдта, йæ курдиат Хуыцаумæ фехъуыст, уый. Æмæ уымæй куыддæр æрæнцад йæ уд, æмæ та чыргъæд бийыныл фæци. Уалынмæ дын æм куы æрбайхъуысид фосæй кæйдæр тæригъæдтаг уасын. Мартынкæ фæгæпп ласта æмæ уæртæ фезгъоры, уасын кæцæй райхъуыст, уыцырдæм. Бундаш йæ фæдыл. Æмæ кæрæдзи сургæ бахæццæ сты къардиумæ. Мартынкæ уым ауыдта йæ уарзондæр урс фысы, йæ ныхыл сау стъæлф. Фыс ныссагъди законы сындзкъутæрты. Уырдаæм æрхаудта бæрзонд рындзæй.

„О, мæ магуыр гоцо! Куыд дæ систæуа ныр хæрдмæ? Дуртæ хуылыдз æмæ бырынцъаг лæгъз куы сты“, – йæхинымæр сагъæсы бацыд Мартынкæ.

Тыхамæлттæй ныббырыд бынмæ, ноджы зындæр та уыд хæрдмæ æд фыс схизын. Фæлæ йын цас цин-

дзинад æрхаста, йæ къухы кæй бафтыд, уый та! Фысы хаста йе 'ккойы, суанг дзугмæ, иуæй йыл цин кодта, иннæмæй та уайдзæф, йæхи хъахъхъæнын кæй нæ бафæрæзта, уый тыххæй. Фыс йæхæдæг дæр фырцинай гæппытæ кодта дзуджы æхсæн.

Сихор хæрынафон куы 'рхæццæ æмæ йæ фос дон нуазынмæ куы атардта, уæд лæппу фембæлд сылгоймагтыл, къозотæ æмбырд кæнынмæ чи рацыд, ахæмтыл æмæ сын радзырдта йæ хабæрттæ.

Уæд сæ иу афтæ фæкодта:

– Мартынкæ, ды, зæгъæн ис, бафæзмыдтай Евангелийы фыст фыййауы ми, 100 фысы кæмæ уыд æмæ дзы иу куы фесæфт, уæд уый агурæг чи ацыд, 99 фысы тыгъд быдыры æнæхицауæй ныууадзгæйæ, раст уыцы фыййауы хуызæн.

– Æмæ йæ ссардта?

– Куыннæ! Ссардта йæ. Йæ уæхсджытыл æй æрцауындзæг кодта æмæ йæ сæ хæдзармæ æрхæццæ кодта... Йæ цинæн та кæрон нæ уыд æмæ йæ циныл бацин кæнынмæ рамбырд кодта йæ сыхæгты.

Мартынкæйы зæрдæмæ тынг фæцыд сылгоймаджы ныхас.

– Æмæ чи уыд цымæ уыцы фыййау, стæй кæм цæры?

– Уый дын нæ зæгъдзынæн, нæ йæ зонин. Нæ Хуыцау Йесо Чырысти ракодта уыцы хабар Йæ ахуыргæнинæгтæн.

– Æмæ Йесо Чырысти та чи уыд?

– Ох, Мартынкæ, куыд æдылы дæ куыд! – худæн-былаёй йæ дисы бын фæкодтой иннæ сылгоймагтæ.

– Ма йыл худут! – Мартынкæйы сæрыл сдзырдта

хабар раканæг сылгоймаг. – Мæгуыр лæппуйæн ничи ис, чи йын æмбарын кæна ахæм хабæрттæ, съоламæ та нæ цæуы. Зоныс, Мартынкæ, Йесо Чырысти – уый Хуыцауы Фырт у. Хæрзбон уал, мах дарддæр цæуын хъæуы къозодзуан!

Сылгоймагтæ ацыдысты. Лæппуйæ ма рох дæр фæци, худтысты йыл, уый. Æхсызгон ын уыд иугыщцыл цыдæртæ кæй бамбæрста Хуыцауы тыххæй, уый. Базыдта, уыди кæддæр хæларзæрдæ Ахуыргæнæг, йæ ном Йесо Чырысти. Мартынкæйы зæрдæмæ цæмæндæр тынг фæцыд йæ ном „Йесо“. Æмæ уыцы Йесо уыди Хуыцауы Фырт. Æвæццагæн Йесо дæр фыййауæй куыста. Чи зоны, æмæ уыцы 100 фысы Йесойы уыдаиккой. Кæд Хуыцаумæ быдыртæ ис, уæд Æм æвæццагæн, хъæд дæр ис. Уæдæ Хуыцаумæ бынтон хорз у, уæд!

Хæдзармæ здæхгæйæ, Мартынкæ алы цъусдуг дæр скæс-скæс кодта хæрдмæ, йæхинымæр афтæ хъуыдыгæнгæйæ: „Чи зоны, æмæ Хуыцауы Фырт Йесо дæр афонмæ Йæ фос быдырæй æртæры хæдзармæ. Нæ Хуыцаухай фысты кой дæр кæны! Фыс-фос хизы, æвæццагæн. Æмæ цымæ мæн нæ уыны? Амæлын дæр мæ фæндид, Йæхимæ мæ айсдзæн, уый куы зонин, уæд. Бæргæ хорз уайд, махæдæг бæлвырд базонин, уым Хуыцаумæ цы уавæр ис, уый“.

Уыцы хъуыдытимæ æхсæвы бахуыссыд. Райсомæй раджы райхъал цыдæр æнахуыр зæрдæрухсæй. Йæхи дæр уæлдай тынгдæр цæхсадта, йæ сæр афаста æмæ йæ дзаумæттæ скодта. Æмæ ингæнкъахæджы ус йæ хъуг куы æрбатардта Мартынкæйы размæ, уæд æй лæппу æваст куы афæрсид:

– Мæ мады хай! Зæгъ ма мын, дæ хорзæхæй, Хуыцау æппæт дæр уыны, мах ам цы ми кæнæм, уый?

Сылгоймаг цыдæр æнкъардхуыз уыди, йæ лæги-мæ уыцы сахат фæхыл, афтæмæй рацыд сæхицæй, суанг ма йæ, мæгуырæг, нæмгæ дæр фæкодта.

– Уæдæ, мæ хур, уæдæ! Хуыцау æппæт дæр уыны, æмæ фыддзинад куы раканай, уæд дæ бафхæрдзæн, – загъта ус.

– Мæ мады хай! Æвзæрæй ницы ракæндзынæн, – зæрдæ бавæрдта лæппу æмæ ма йæ ныхасыл афтыдта: – Хæрзбон уал.

– Хуыцауы фæндиаг, – дзуапп ын радта сылгоймаг.

– Мæ мады хай! – Фæстæмæ фездæхт æмæ та ногæй бафарста Мартынкæ: „Æмæ нæ Йæ Фырт дæр уыны?

– Кæй фырт?

– Йесо.

– Нæ Хуыцаухай Йесо Чырысти? Куыннæ уыны? Фæндараст у. Хуыцауы фæндиаг!

Мартынкæ араст, уæдæ цы, быдырма, æмæ цау-гæ-цауын фæндагыл йæ зæрды бафтыд Йесо, цыма уымæ иумæ цыди, афтæ. „Хуыцауы Фырт Йесо. Уый мæ сæрмаæ уæларвты, æз ам бынæй“, – Хъуыды кодта Мартынкæ.

Уыцы бонæй фæстæмæ лæппу йæ фосыл никуы-уал схъæр кодта, раздæр куыд уыд, афтæ, ома, кæд мæ Йесо Чырысти уыны, уæд мæ хъусгæ дæр кæндзæн, зæгъгæ.

Афтæ рацыд æнæхъæн къуыри. Йæ зæрдæ рухс

уыд Мартынкæйæн. Сабаты йæ дзугимæ хæдзармæ куы æрцæйздæхт, уæд йæ хъусыл ауад дзæнгæрæджы зæланг. Бæрæгбоны зæланг айзæлд æппæт дæлвæзыл.

„Дзæнгæрæг адæмæн хусын кæны, райсом хуыцаубон кæй у, уый, – йæхинымæр хъуыды кодта Мартынкæ. – Адæм райсом цæудзысты аргъуанмæ. Фæлæ дзы цы фæкусынц, цымæ?“

Никуыма уыд, мæгуырæг, аргъуаны. Раст зæгъын хъæуы, хъæуыхицауы ус куы амард, уæд аргъуаны кæрты бадти мæгуыргуртимæ. Уым хъуыста зарæггæнджыты зарджытæ æмæ органы зæлтæ. Йæ хъусыл-иу хатгай ауадысты сауджыны аргъауæн ныхæстæ дæр, фæлæ кæрты лаугæйæ, лæппу ницы бамбæрста сауджыны аргъуыдæй. Хъæуыхицауы ус куы нæма амард, уæд зымæджы иухатт сфæнд кодта Мартынкæ аргъуанмæ бацæуын, фæлæ йын ус афтæ:

– Гъа, цæугæ бакæндзынæ бæргæ, фæлæ дзы цы кусдзынæ, цы дзы бамбардзынæ, куынæ кæсын зоныс, куынæ фыссын, стæй ма дæ уæлæ адæмыггаг дарæс куынæ ис. Дæ хуызæттæ æрмæст хъыгдарыны хос йедтæмæ ницы сты. Уый бамбар!

Сæрдыгон та йæ фосæй не ’вдæлд, кæй бар сæ ныууагътаид, æмæ йын афтæмæй нæ бантыст аргъуанмæ бацæуын.

„Цæмæн цæуынц адæм аргъуанмæ? Мыййаг, Хуыцауимæ дзурынц, æви сын уым Хуыцауы кой фæкæнынц, Йесойы тыххæй фæдзурынц? Æвæццæгæн афтæ у, æндæра мæ цæуылнæ уадзынц, бар мын цæуылнæ дæттынц“.

Æхсæвæр хæрын дæр æм нал æрцыд Мартын-

кæмæ, суанг ма йæ Бундаш дæр нал æндавта, йæ алфамблай разил-базил кодта, цинтæ, мондæгтæ...

Пъæззы йыл цыма ныббадт, афтæ æруæззау, æрæнкъард, æмæ та йæ æрфæндыд хъæдмæ йæхи айсын, дард, тынг дард, кæнæ йæ мады уæлмæрдмæ ацæуын. Æмæ йæм ацыд. Арæх æм хаста дидинджытæ. Бирæ рæстæг-иу фæбадти ингæны раз хъуыдыгæнгæ: „Уæддæр кæдæм ацыд мæ ныййарæг? Хорз ын у уым, æви нæ?“

Абон нæ бахаста дидинджытæ, фæлæ судзгæ цæссыгæй æрæхсадта, ингæнæн йæхи уæлæ цы дидинджытæ æрзади, уыдон.

– Мæ зынаргъ, мæ уарзон мад, уым уæлæ Хуыцаумæ дæу дæр цымæ нæ уадзынц аргъуанмæ, мæнæ ам мæ хуызæн ды дæр æнæхæдзар, æнæкъона кæй дæ, уый тыххæй? Мæ магуыр, мæ зынаргъ ныййарæг!

Лæппуйæ чысыл æдтæдæр ингæнкъахæг гъæйттæй къахта ингæн. Айхъуыста лæппуйы кæуын æмæ куы базыдта, Мартынкæ у, уый, уæд æм бацыд.

– Ды кæуыс, Мартынкæ? Æмæ цæуыл кæуыс? Цы дыл æрцыд? – рафарста йæ хионы хуызæн.

Лæппу радзырдта йæ хъыг, йæ рыст, фæлæ йæ лæг нæ бамбæрста, кæд йæхæдæг алы хуыцаубоны дæр аргъуанмæ цыди æмæ Хуыцауы, стæй Йæ Фырты тыххæй уым бирæ хабæрттæ хъуыста, уæддæр. Хуыцауыл та æппындæр никуы ахъуыды кодта уыцы ингæнкъахæг.

– Ма ку, – загъта лæг. – Æцæгдæр диссаг у, дæу афтæ æнæскъола чи фæкодта, мадæр кæсын зон, мадæр фыссын. Фæлæ кæй дзурыс, уый раст нæу.

Ды нæ хъæуæн сеппæты фыййау дæ, æнæхæдзар нæ, фæлæ. Иннæ æрыгон лæппутимæ дæуæн дæ бон у аргъуаны зарджыты къордимæ уæвын, никæйы бон дæ у уырдыгæй ратæрын.

– Мæ фыды хай! Æмæ мын дарæс дæр нæй, бæрæгбон мæхи равдисынæн!

– Кæй зæгъын æй хъæуы, сæрдыгон аргъуанмæ цæуыны фадат дæуæн нæ разындзæн, дæ фос кæй бар ныуадздзынæ. Фæлæ фæззæг æндæр хъуыддаг у. Зæхкусджыты иугонд дын балхæндзæн ног дарæс æмæ, дæ хорзæхæй, цу алы хуыцаубон дæр аргъуанмæ.

– Æмæ дзы цы хъуамæ кусон? Зæгъ ма мын, мæ фыды хай, курын дæ, сымах цы фæкусут аргъуаны?

– Мах уым зарæм, мæ хур. Дæуæн зарын дæ бон нæу, уымæн æмæ чиныджы кæсын нæ зоныс, фæлæ дæ бон хъусын у, сауджын цы дзуры, уымæ. Дæ бон у кувын, цы дзура, уый ды дæр йæ фæдыл дзур, афтæмæй, хъус Хуыцауы ныхасмæ.

– Æмæ Хуыцауы ныхас цы у?

– Бынтон æдылы куы дæ, уый! Куы дын загътон, сауджын нын амоны, цы нæ кæнын хъæуы, уыдаттæ.

– Æз та афтæ æнхъæлдтон Хуыцауы хабæрттæ уын дзуры.

– Æз дæр дын уый кой куы кæнын. Дзуры нын Хуыцауы хабæрттæ, Йесо Чырыстийы хабæрттæ, рæстæг куыд æрæййафы, афтæ. Цыппурсы бæрæгбонмæ нын фæдзуры нæ Хуыцау Йесо Чырыстийы райгуырды тыххæй, дзуттæгтæ Йæ куыд бабастой, куыд Ын скодтой марыны тæрхон, куыд Æй бахуы-

дтой зæгæлтæй дзуарыл Йæ цыппар къабазæй æмæ афтæ тыгъдæй куыд амард. Куадзæнмæ та фехъусæм Чырыстийы райгасы хабæрттæ, йæ амæлæты фæстæ æртыккаг бон куыд рахызт Йæ ингæнæй, уыдаттæ... О, фæлæ, мæ хур зыбыты рох мæ фæци мæ куыст, дæу тыххæй кæйдæр ингæн афойнадыл къахт нæ фæуыдзынæн!

– Æз дын аххуыс кæндзынæн, мæ фыды хай, æрмæст мын радзур, дæ хорзæхæй, бæлвырддæр, дзуттæгтæ куыд байтыгътой Чырыстийы?

– Æрхуысс ма зæххыл, æз дын æй бацамонон, куыд бакодтой, уый! Адаргъ ма кæн дæ къухтæ, цас комыңц, уый бæрц. Гъе ныр кæс: мæнæ ардæм – Йæ къæхты æмæ Йын Йæ къухты дзуармæ бахостой зæгæлтæй æмæ гъе афтæ ауыгъдæй фæлæууыд, цалынмæ амард, уæдмæ.

Мартынкæ фæгæпп ласта.

– Æмæ куыд бафæрæзта уыцы рыстытæн?! Цæмæн Æй афтæ фæмардтой хъызæмарæй? Цы сын ракодта æвзæрæй? Исты фыдгæнæг уыд, мыййаг, æмæ сын фыдмитæ бакодта?

– Никуы никæмæн ракодта зиан. Æнаккаг æнæуаг дзырд Йæ дзыхæй никуы схауд. Æрмæстдæр архайдта хорздзинадыл. Дæрдтæй дæр æм цыдысты æххуысмæ. Семæ Йæм кодтой рынчынты, сахъæтты. Æмæ сæ дзæбæх кодта, сæ низ сын сырдатта. Стæй ма адæмæн амыдта цæрын æмæ Хуыцауæн лæггад кæнын. Маргæ та Йæ уымæн акодтой, æмæ сæ нæ фæндыд рæстдзинад хъусын.

– Ох, уæдæ цы фыдми бакодтой!

– Куыннæ! Уый фыййау уыди адæмы æхсæн. Ды

куыд архайыс дæ дзугимæ, Уый дæр афтæ адæмимæ, æмбарын сын кодта цардмæ раст фæндаг, Хуыцауы Фыстæджы куыд амынд ис, афтæ... Æмæ Йæ адæм сæхæдæг амардтой.

Ингæнкъахæг ныхъхъус, йæ бон дарддæр дзурын нал уыд Чырыстийы тыххæй. Йæ зæрдæ фæцæйскъуыд фыртæригъæдæй, мæнæ цыма уыцы æбуалгъы хъизæмæрттæ йæ хорз зонгæйыл æрцыдысты... Кæддæр раджы бакасти Библи дæр, йæ фыдæй йын баззад. Скъолайы дæр ахуыр кодта Библийы фыстытæ. Стæй ма аргъуанмæ цыди æмæ афтæмæй зыдта Йесойы хабæрттæ, чырыстонæн цас æмбæлди, уый бæрц. Фæлæ Йыл никуы ахъуыды кодта. Бынтон æй ферох уæларвон дуне, ныр ын Мартынкæ уыдæттæ иууылдæр йæ зæрдыл æрлæууын кодта.

Ингæн къахт куы фесты, уæд алчи ацыд йæхи хъуыддæгтæм. Уыцы æхсæв Мартынкæйæн фæлыгъд йæ хуыссæг, йæ цæстытæ цъынд не 'ркодта. Йæ зæрдæ иуыл дзырдта Чырыстиимæ, Йæ хæлардзинадимæ:

„Кæд Хуыцауы Фырт у, уæд Æй зæхмæ дæр Хуыцау æрæрвыстайд. Æмæ ахуыр кодта, Хуыцауы тыххæй æппындæр чи ницы зыдта, уыдоны. Уымæй фæстæмæ уыди хъуыстгонд дохтыр æмæ адæмæн бацамыдта уды хос кæрдæджытæй пайда кæнын. Уый бæлвырд зоны, Йæ Фыд цы архайы уый, æмæ Йæ фæрцы æххуыс кæны адæмæн. Фæлæ Йæ куыд æгъатырæй амардтой адæм сæхæдæг сæхи къухæй!“

Ахæм хъуыдыты аныгъуылгæйæ, лæппуйы хуыссæг ахсын байдыдта.

Æмæ дын уалынмæ ныййазæлыд дзæнгæрджыты зæланг, стын афон. Хи арæвдз кæнын хъуыд æмæ дзугимæ быдырмæ. „Иннæтæ аргъуанмæ бацæудзысты, Хуыцауы хабæрттæм хъусынмæ, æз та – хъæдмæ, мæ фосимæ, æмæ дзы ницы фехъусдзынæн. Мæ цард цы у цымæ, цæргæ дæр цæмæн кæнын? Хъæды халонау, иунæг! Æнæ Хуыцау!

Хъæуы сылгоймæгтæ бафиппайдтой Мартынкайы кæуындзаст æнкъард цæсгом. Æмæ йыл чи куыд æмбæлд, афтæ йæ фæрсынтæ систой, цы йыл æрцыд, цы кодта? Фæлæ лæппу ницы дзырдта.

Уыцы бон Мартынка йæ фос нæ атардта хъæдмæ, ныууагъта сæ мæсчы доны былыл хизгæ, фæндаг хъæумæ кæуылты цыд, уым. Йæ хъуыры нæ ныщыди йæ магуыр къæбæр дæр, дыууæ дихы йæ фæкодта Бундаш æмæ йæ уарзон фыс Берушкайæн. Уыцы цъусдуг лæппу ауыдта, чидæр æм кæй æрбацæуы. Фæндаггон уыд æрыгон, цыдæр дзæбæх дарæсы, горæтагхуыз. Йæ къухы зонт, Йе ’уæхскыл йæ фæндаггон хызын.

– Дæ райсом хорз уа, æвзонг фыййау! Ацы фæндагыл цымæ Рашовы хъæумæ бафтдзынæн? – дæрддзæфгомауæй фыййаумæ æрбахъæр кодта фæндаггон.

Мартынка йæ худ систа æмæ загъта:

– Бафтдзынæ, ис дзы ацæуæн, æрмæст доны былгæрæттыл цу, уымæн æмæ чысыл æддæдæр фæндаг фæсаджил уыдзæн.

Фæндаггон йæ мидбыл бахудти. Йæ зæрдæмæ фæцыди æрыгон фыййау, хурсыгъд рæсугъд цæсгом, стыр сау цæстытæ.

– Ам æнкъард нæ кæныс иунæгæй? – хионы фарст бакодта Мартынкæйы.

– Бæргæ мын у æнкъард, æрмæстдæр хуыцаубонты, адæм сеппæт аргъуанмæ куы ацæуынц, уæд, æз та фос фæхизын.

– Хъыг ма кæн, бирæтæ бынтон æвдæлон сты, уæддæр аргъуанмæ нæ цæуынц.

– Ды та кæдæм цæуыс, бафæрсын аипп ма уæд?

– Мæнæ ныртæккæ Рашовы хъæумæ, уырдыгæй та абалц кæндзынæн алырдæм ацы рухс дунейыл.

– Æмæ дæ цæмæн бахъуыд ахæм дард балц?

– Цæмæн куы зæгъай, уæд мæ фæнды адæмы базонын, сæ цард сын фенын, цæмæй сæ саразон растдæр фæндагыл хуыздæр цардмæ. Уæвгæ та уыдзынæн сауджын. Фæнды мæ адæмæн Хуыцауы æгъдæуттæ амонын.

– Ома, иннæтæн амондзынæ, нæ? – æхсызгон фарст æй акодта Мартынкæ. – Æвæцæгæн, сымахæн, бирæ хабæртæ дзурынц Хуыцауы тыххæй, Чырыстийы тыххæй, нæ? Æмæ, æвæцæгæн, уыдоны тыххæй ды бирæ зоныс, нæ? Æз никуыма байхъуыстон ахæм урокмæ. Дæ хорзæхæй, радзур ма мын мæнæ гъеныр истытæ Хуыцауы тыххæй. Стыр бузныг дæ фæуыдзынæн!

– Хорз, уæдæ! Æрмæст уал мын дæхæдæг зæгъ, цы зоныс Чырыстийы тыххæй?

Лæппу радзырдта, цыдæриддæр фехъуыста иу хатт сылгойгагæй æмæ ингæнкъахæгæй, уыдон иууылдæр.

Фæндаггонмæ диссаг фæкаст æмæ æваст афтæ фæкодта:

– Уæдæ æнæ Хуыцау, æнæ Чырысти дæ, нæ?!
Уæдæ дын афтæмæй куыд бамбарын кæнон Чырыс-
тийы ахуырад, æппындæр куы ницы зоныс, уæд?

Уыцы сахат хъулон хъуг йæ сыкъатæй хæцын
райдыдта æндæр хъугимæ, æмæ Мартынкæ фæгæпп
ласта йæ баиргъæвынмæ. Куы æрбаздæхт, уæд
уыны, фæндаггон бæласы бындзæфхадыл бады æмæ
кæсы чиныджы. Лæппу йæ цуры дзуццæджы æр-
бадт æмæ æнхъæлмæ кæсын байдыдта урокмæ.

– Хъус, мæ лымæн, – загъта фæндаггон. – Ацы
чиныг хуыйны нæ Хуыцау Йесо Чырыстийы Еван-
гели. Æмæ дзы фыст ис æппæтдæр, Йесо Чырысти
цыдæриддæр архайдта, цæуыл ахуыр кодта адамы,
уыдæттæ иууылдæр.

– Æмæ дзы Йæхи хъызæмæртты тыххæй дæр ис?

– Ис, чиныгæн йæ кæронбæттæны.

– Бакæс ма мын уый!

Фæндаггонæн йæхи зæрды дæр уыд ахæм хъуы-
ды. Уыцы æнахуыр сабыр ран, рæсугъд æрдзы бына-
ты хуыцаубонрайсом цы бакасти, уый фæндаггонæн
йæхимæ дæр ма фæкасти цыдæр æнахуыр ног хабар.
Уæвгæ та бакасти, Йесо Чырысти Гефсиманы
дыргъдоны куыд куывта, куы Йæм æрбацыдысты
ахсынмæ, куыд Ыл рацыд гадзрахатæй Иудæ, куыд
Æй ракодтой, куыд Æй ныууагътой цæстмæми-
гæнæг хъæбæрзæрдæ сæйраг сауджынтæ иунæгæй,
куыд домдтой, амарын Æй хъæуы, зæгъгæ, куыд Æй
надтой, цы фыдмитæ Йын бакодтой. Стæй Йæ Пи-
латмæ куыд акодтой, уымæй та – Иродмæ. Пилат Æй
куыд амардта зонгæ-зонин, ницы аххосджын уыд,
афтæмæй. Хæстонтæ дзы куыд хынджылæг кодтой,

куыд Ыл худтысты, Йæ сæрыл Ын каконсындзы къалиуты худ æркæнгæйæ. Йæ туг мысти Йæ цæсгом-мыл. Фыдмитæй, хъызæмæрттæй афтæ сфæлмæцыд æмæ Йæ хуыз Йæхимидæг нал уыд, нал Ын уыд базонæн Йæ цæсгом. Утæппæт хъызæмæртты фæстæ Йæ акодтой Голгофмæ. Йæ дзуар хæссын дæр нал фæрæзта æнæхъаруйæ, æмæ Йæ радтой Киринойæг цавæрдæр Симонмæ. Æппынфæстаг хъуыддаг ахæццæ Йæ байтындызмæ. Йæ цыппар къабазæй Йæ дзуарыл бахуыдтой зæгæлтæй. Фыдызнаджы хъызæмæрттæ æвзæрста дарддæр. Хур Ын сыгъта Йæ буары хъæнтæ, туг кæцæй мызти, уыдон. Дойныйæ сæфти, уд куыд сæфы, афтæ. Æмæ йын нуазынмæ лæвæрдтой дзмари. Афтæ ауыгъдæй фæлæууыд æртæ сахаты æмæ куывта Йæ хъызæмаргæнджыты тыххæй. Дзуары цур лæууыд Йæ Мад, зæгъæн ис, ницыуал æмбæрста, афтæмæй. Æмæ ма Йын бантысти йæ ныййарæгæн зæрдæвæраен ныхæстæ ссарын. Æрфæсмонгæнæг стигъæджы Уый райста Уæларвон Дунемæ. Æппынфæстаг Йæ тухитæн куынауал фæрæзта, Йæ уд Йæ былалгъмæ куы схæццæ, Йæ алыварс адæм куына æфсæстысты ноджыдæр ма Йæ удхарæй, уæд ма ныккодта фæстаг хъæр: „О, Хуыцау, о, Ме 'скæнæг Хуыцау! Цæмæн Мæ ныууагътай?“ æмæ Йæ сæр æркъул, уый адыл систа Йæ уд.

Фæндаггон дарддæр касти, Аримафейæг Иосиф æмæ Никодим Йесойы куыд баныгæдтой æмæ ингæны цурмæ стыр дур куыд батылдтой дуары бæсты йæ бахгæныны тыххæй, уыдæттæ. Иудейæгтæ тарстысты, Йесойы Йæ ахуыргæнинагтæ куы адавой, уымæй æмæ ингæны цур сæвæрдтой хъахъхъæнæг.

Фандагонан дарддар чиныг касын йæ бон нал баци, Мартынкæ зæххыл дæлгоммæ кæй ныффæлдæхт хъæрæй кæугæ, уый тыххæй. Лæппу хорз æмбæрста, Хуыцауы Фырт уый ирвæзын кæныны тыххæй дæр кæй амард, уыдæттæ. Æмæ ма фандагоны зæрдæ дæр суынгæг Мартынкæйы кæуынмæ.

Æрбацæуæг бирæ хæттыты бакасти адæмы Ирвæзынгæнаджы хъызæмæртты тыххæй, афтæмæй йæ хъуыдыйы никуы æрцыд йæхи тæригъæдтыл æрфæсмон кæнын. Уæвгæ уый дæр у аххосджын Чырыстийы хъызæмæртты. Цалдæр минуты фæстæ та ногæй касын байдыдта йæ чиныджы, Мартынкæйы æрсабыр кæныны тыххæй...

Суинаг сауджын хæрзбон загъта фыййауæн, стæй йын афтæ:

– Касын куы зонис, уæд дын балæвар кæнин Евангели.

Мартынкæйы дисæн кæрон нал уыд. Бæргæ рагæй бæллыд ахуырмæ, фæлæ... Ныр йæ зонгуытыл æрлæууыд, йæ мæллæг къухтæ уæларвмæ систа æмæ кувын байдыдта:

– Стыр Хуыцау, Ды зоныс, куыд æнахуыргонд дæн! Ничи мæ сахуыр кодта чиныджы касын, скъоламæ та мæ нæ райсдзысты, байрæджы мын, æгæр фæхъомыл дæн. Курын Дæ, Стыр Хуыцау, сæмбæлын мыл кæн хæларзæрдæ адæймаджы, кæд æмæ мæ чиныджы касын сахуыр кæнид. Куыд тынг мæ фæнды Дæу хабæрттæ базонин!

Мартынкæ æшпындæр дызæрдыг нæ кодта, йæ курдиат Хуыцаумæ кæй фехъуысдзæн æмæ йын æвæстиатæй кæй феххуыс кæндзæн, ууыл. Æрмæст

нæ зыдта, кæд бафтдзæн йæ къухы уыцы хъуыддаг. Фæлæ йæ æнæ дызæрдыгæй уырныдта, йæ курдиат Хуыцаумæ кæй фехъуыст æмæ гъе уымæй рухс кодта йæ зæрдæ. „Æмæ æз дæр искад бон мæхæдæг кæсдзынæн нæ Хуыцау Йесо Чырыстийы Евангели. Искуы æнæмæнг кæсдзынæн!“

Цыппæрæм куы ралæууыд, уæд изæрæй Мартынкæ йæ куыстæй æрыздæхт, йемæ æрхаста чыргъæд æхсæвгæсы цъиутæн. Баййæфта йæм бадгæ æндæр сылгоймæгты дæр, сæ зонгæ идæдз ус Брецовы хъæуы куыд амард, уый хабæрттæ дзургæ. Сеппæт дæр тæригъæдæй мардысты йæ чысыл Яшкойæн æмæ сæ фæндыд, сæхи æхсæн æй исчи йæхимæ куы райсид хъазтæ хизынмæ уæддæр. Науæд æй бахъæудзæн мæгуыргур зылын.

Мартынкæ фæтæригъæд кодта чысыл сабийæн, йæхи сабийы бонтæ æрæмысгæйæ: уый дæр афтæ баззад сидзæрæй, æнæхицауæй. Мæгуыр саби зылдзæн къæбæргур, кæнæ хиздзæн хъазтæ æмæ афтæмæй ферох кæндзæн скъола! „Баззайдзæн мæ хуызæн æнахуыргондæй...“, – хъыг кодта Мартынкæ.

Йæ сæрæй æппындæр нал цух кодта Яшко. Æмæ дын иуахæмы йæхи куы рацаразид æмæ хъæуыхицаумæ куы балæууид. Сæ карты баййæфта хæдзары æфсины. Æмæ сылгоймаг Мартынкæйы куы ауыдта, уæд æм рахъæр кодта: „Цы Хуыцау дыл рахатт, Мартынкæ, цæй хæрзарæст дæ абон? Кæд нæм, мыййаг, æхсызгон хабар хъусын кæнынмæ æрбацыдтæ, кæимæ дæр бафидыдтон, зæгъгæ?!.“

– Нæ, мæ мады хай, нæ! Мæнæ хъæуыхицаумæ æрбауадтæн иу хъуыддаджы фæдыл. Уæхимæ ис?

– Уагәр цавәр хъуыддаг у? Юрий! – бахъар кодта йæ лæгмæ мидæмæ, – рауай ма! Мæнæ дæм Мартынкæ æрбацыд.

Лæг мидæмæ бахуыдта Мартынкæйы.

– Гъеныр нæм æгас цу, Мартынкæ, æрбад, табуафси. Гъы, цы æхсызгон хабар æрбахастай?

– Æз æрбацыдтæн базонынмæ, Яшкойæн цы уæ зæрды ис?

– Æгъгъа уæдæ! Цæуылты мæт кæны, мæ лымæн?! – дисы бафтыд хъæуыхицау.

– Дæу бærны йæ бакæндзыстæм æмæ йæм кæс, – худæнбылæй бадзырдта лæппумæ. – Уымæй ды арфæ ракæндзынæ зæхкусджыты иугондæн, дæ дарæг кæй сты, уый тыххæй.

Мартынкæ сырх-сырхид афæлдæхт.

– Бамбæрстай мæ, мæ фыды хай! Цæугæ дæр уый тыххæй æрбакодтон. Уый курæг уæ дæн æмæ Яшкойы мæнмæ раттут. Уæ хорзæхæй, Стыр Хуыцауы хатырæй, ма йæ ауадзут мæгуыргур зылын, кæнæ хъазтæ хизын, мæ бærны йæ бакæнут гыццыл мæгуыр Яшкойы!

Хъæуыхицауы ус куы бамбæрста, ныхас цæуыл цæуы, уæд фырмæстæй ссыгъди.

– Æдылы лæппу! Афтæ йæ фæнды, цæмæй дыууæ фыййауы дарæм! Бакæс ма уыцы къулбадæгмæ, æххуысгæнæг æрцагуырдта йæ зæрдæ.

– Нæ, нæ, бынтон æндæр у мæ курдиат, – йæхи рæстытæгæнæгау ма дзырдта Мартынкæ. – Мæхæдæг бамбырд кодтон иу чысыл æхца, чыргæдтæ æмæ уисæйттæ бийынай, стæй ма бакусдзынæн ноджыдæр. Ноджыдæр ма мæ зæрдæ дарын Хуы-

цауыл, баххуыс нын кæндзæн, рохуаты нæ нæ ныу-уадздзæн.

Дзæгъæлы сæ уд хъардтой хъæуыхицау æмæ йæ ус Мартынкæйы басæттыныл. Дзырдтой йын, хъуаг кæй баййафдзæн, йæ бон йæхи схæссын дæр нæ бауыдзæн, æххормагæй амæлдзæн, фæлæ ницы радавтой сæ ныхæстæ. Мартынкæ ныллæууыд йæхи фæндыл æмæ куырда сидзæр лæппуйы йæхимæ райсын. Хъæуыхицау æппынфæстаг смæсты, Мартынкæ коммæ куы нæ касти, уæд æмæ йæ атардта.

Мартынкæ чысыл Яшкойы йæхимæ райсынвæнд кæй скодта, уыцы хабар айхъуысти æгас хъæуыл. Сылгоймæгтæ мæсты кодтой, загъд самадтой æвзонг фыййауимæ, сæхимидæг бадзырд кæнгæйæ, йын дзул дæттын байдыдтой къаддæр, кæд æмæ йын йæ æдылы зонд йæ сæрæй фæсуриkkой, загъгæ. “Æгæр йæхиуыл схæцыд, ничи йæм кæсы?!”

Фæлæ сæ Мартынкæ хъуыды дæр нæ кодта. Æр-вылбон цыди хъæуыхицаумæ. Æмæ атардта йæхи фæнд. Радтой йæм Яшкойы.

Куыд тынг амондджын æркаст йæхимæ уыцы бон Мартынкæ! Никуыма уыд афтæ амондджын, афтæ зæрдæрухс, цы чысыл рацард, уыцы бонты. Ингæнкæхæджы усæй Мартынкæ ракуырда лæг-уæрдон æмæ ацыд Яшкойы ласынмæ. Сывæллоны мад йæ чысыл хъæбулæн цыдæриддæр ныууагъта: дзаумайæ йе ’дзаг чырын, стыр хъæццул, стъол, бандон, стæй ма хъамылæй быд бандон, – уыдон иууылдæр ауæй кодта зæхкусджыты иугонд, сæ æхца та сын бахардз кодтой мард баныгæныныл. Цыдæр капеччытæ ма дзы баззад æмæ уыдон

бафсайдтой бахъуаджы сахатмæ, чысыл саби куы байрæза, уæд æй, мыййаг, ахуырæн куы бахъæуой.

Сылгоймæгтæ æрæмбырд сты, Яшко рæстæгмæ кæм уыд, уыцы хæдзары дуармæ. Чидæртæ дзы худгæ дæр скодтой, Мартынкæйы йæ лæгуæрдонимæ куы ауыдтой, уæд. Иннæтæ та хъыг кодтой:

– Мæгуырæг, Мартынкæ! Сæ хъысмæт дæр иухуызон чысыл Яшкоимæ! Цы гæнæн ис, уе ’намонды хъысмæт уæ баиу кодта æмæ фæрнæй цæрут!

Сылгоймæгтæ Мартынкæйы лæгуæрдоны баппæрстой иу чысыл чырын лæппуйæн дарæстимæ, йæ чысыл хъæццул æд дыууæ базы... Чидæртæ ма сын цыдæр дзаумæттæ баппæрстой сæ уæрдоны, стæй ноджы: уырыдзытæ, хъæдындр, картоф – Яшкойы мад Аннæйы марды фæстæ ма сæ хæдзары цы мæнгмуртæ аздад, уыдон.

Лæппутæ дыууæйæ дæр сæхи баивтыгътой лæгуæрдоны æмæ афардæг сты хъæуы уынгты.

– Дæхимæ кæс, Яшко, коммæ кæс, хъус дæ ног фыды хаймæ! – худæгæй мæлгæ сæ фæстæ хъæр кодтой æрыгон сылгоймæгтæ.

Лæппутæй иунæг дзырд дæр не ’схауд фæндагыл. Æрмæстдæр сæхи мæгуыр хæдзармæ куы бахæццæ сты, уæд уым бакастысты кæрæдзимæ. Яшко, мæгуыр, ныккуыдта æмæ уый кæуынмæ нал бауырдта йæхи Мартынкæ дæр.

– Ма ку, басабыр у, Яшко, – йæ цæссыг калгæ йæ бæргæ сабыр кодта Мартынкæ, фæлæ кæм...

– Ма тæрс, мацæмæй тæрс, æвзæр нын нæ уыдзæн иумæ, кæрæдзи уарздзыстæм.

Яшко банцад йæ кæуынай. Мартынкæимæ рав-

дæлон кодтой сæ уæрдон, дзаумæттæ бахастой мидæмæ. Уæрдон та аластой йæ хицаумæ ингæнкъахæджы хæдзармæ. Ингæнкъахæг сын йæ усы сусæгæй стыр хай æрлыг кодта дзулæй: Ус та йæ лæджы сусæгæй Яшкойы къухы фæсагъта хæринагты тыхтон.

Æрбаздæхтысты сæхимæ, уæдæ цы, æмæ адджын хæрд бакодтой æхсæвæр. Ныр Мартынкæ февналдта йæ „уазæгæн“ хуыссæнуат æркæнынмæ. Байгом кодта чырын. Сылгоймæгтæ уым бафснайдтой простын æмæ стьолæмбæрзæн, чысыл лæппуйæн йæ мадæй цы „бынтæ“ баззад, уыдон. Лæппутæ простын байтыдтой хуыссæныл, стьолыл та æрæмбæрзтой стьолæмбæрзæн.

– Мæнæ ам æвæрдзыстæм чингуытæ, – загъта Яшко, стьолмæ амонгæйæ.

– Нæ, Яшко! Чингуытæ хъуамæ æвæрд уой уартæ уым, къуымы, – ацамыдта Мартынкæ. – Æрмæст мæнмæ чингуытæ нæй, стæй сæ кæнгæ дæр цы кæнын, кæсын куына зонын, уæд, – хъыггæнгæ бамбарын кодта Мартынкæ. – Æмæ дæу дæр уымæн райстон мæхимæ, – дзырдта дарддæр, – цæмæй æххуырсты ма баззайай. Мæхицæй йæ зонын, уæд ферох кæндзынæ, цыдæриддæр зыдтай, уый дæр. Мæн та, Яшко, афтæ фæнды, цæмæй де 'скъола ма ныууадзай, ахуыр кæнай. Уæд дæхи бон уыдзæн Хуыцауы хабæрттæ кæсын, Хуыцауы Фырт мах сæраппонд куыд амарди тыхмардæй, уыдæттæ стæй та ногæй зæхмæ куыд æрыздæхдзæн, уыцы хабæрттæ.

– Æмæ æз ныр дæр куы зонын кæсын, – йæхицæй

әшпәлыд Яшко. Фәлә йәм тынг диссаг фәкаст, Мартынкә, ахәм стыр ләппу уәвгәйә, нырмә куыд нә зоны чиныг кәсын. – Мә мад рынчын куы уыд, уәд ын әз бакастән Чырысти йә чырынай куы сыстад, уый хабәрттә. Махмә бирә чингуытә уыд.

Уыдәттә дзургәйә, Яшко йә чырын кәхын байдыдта әмә дзы сласта чингуыты баст, райхәлдта йә әмә сә стьолыл иугай-дыгай равәрдта. Уыди дзы абеты чиныг, кәсыны чиныг, хорз ног чиныг дини историйә, – фәстагмә ма йын йә мад уыцы ног чиныг баләвар кодта. Стәй сеппәты әхсәнәй раласта иу бәзджын чиныг – псаломтә, стәй йын йә фыды фыдәй чи баззад, ахәм зәронд чиныг, дини амынддзинәдтә дзы. Фәстагмә ма чырынай сласта ноджыдәр иу чиныг, сыгъдәг гәххәтты биноныг тыхтәй, уый Хуыцауы Сыгъдәг Фыстәг у, Библи зәгъгә. Тынг диссаг фәкаст уый Мартынкәмә:

– Хуыцауы тыххәй дзы фыст и уым?

– Йә тәккә райдианәй йә кәронмә иууылдәр Хуыцауы хабәрттә. Фыссынц дзы, Хуыцау әхсәз бонмә дунә әнәхъәнәй куыд рафәлдыста, уый тыххәй. Мәхи дини чиныджы дәр фыссынц уыдәтты тыххәй, әрмәст мәнәны нывтә дәр ма ис, – әшпәлыд Яшко.

Ләппутә фәлдахын байдыдтой чиныджы цьәрттә әмә цымыдисәй кастысты нывтәм. Яшко алы ныв дәр әмбарын кодта йе 'мбалән.

Мартынкәйы зәрдәмә тынг цыдысты Яшкойы ныхәстә, цәттә уыди боныцъәхтәм дәр әм хьусынмә.

– Ёма уын уыдатта иууылдар скъолайы дзырдтой? – дисгæнгæ фарста Мартынкæ.

– Бирæ цæуылдарты нæ ахуыр кодтой. Бирæ хабæртта мын дзырдта гыццылæй ма мад дæр, ныр та махæдæг кæсын чиныджы.

Яшко райдыдта кæсын æмæ йыл кæд нырма асты йедтæмæ нæма сæххæст, уæддæр тынг рæвдз касти, æнæкъуылымпыæ.

Мартынкæ, магуыраг æрæнкъард. Нырма-ныр бамбæрста, йе ’вджид æй чи бакодта, уыцы хистæртæ куыд азымджын сты, уый, скъоламæ йæ кæй нæ радтой, уый тыххæй. – Ахуыр куы кодтаин, уæд æз дæр афонмæ Яшкойы хуызæн дæсны кæсин, – хъуыды кодта йæхинымæр. – Кæсин мæнæ ацы динамонæг стыр чиныджы дæр. Уæддæр цæй хорз у уæдæ, ма хæдзары ахæм чыныг кæй ис, уый, стæй ма ноджы чиныджы кæсæг дæр, чи йын кæсдзæн, уый!

Мартынкæ куыд ахуыр уыд, афтæ хæдзары мидæг дæр нæ иста йæ худ, фæлæ куыддæр Яшко бакасти чиныджы ном „Сыгъдæг Фыстæг“, афтæ Мартынкæ йæ худ йæ сæрай фелвæста. Ёма уæдæй фæстæмæ мидæгæй уаты никуал бадти худимæ, уыцы Сыгъдæг чыныг кæм уыд, уым. Афтæ уымæн кодта, æмæ йæ хъæуыхицауы ус æрбацауæджы цур йæ худ исын сахуыр кодта, æгъдау дæттыны охыл. Библи та уæлдайдæр, Хуыцауы чыныг, Хуыцауы хабæртта чи дзуры, уый цур Мартынкæмæ гæсгæ уæлдай æгъдауджындæр уай, уæлдай уæздандæр дарай дæхи, уæлдай фылдæр кад ын хъуамæ кæнай. Ёма Библи цы агъуысты уыд, уым худ сисын уымæн хъуыди.

Дыууæ лæппуйы кæрæдзиуыл æрхъæцмæ нал хъæцыдысты, афтæ бауарзтой сæ кæрæдзи. Быдырæй-иу хъæлдзæг ныхасгæнгæ, кæрæдзимæ бакæс-бакæсгæнгæ зæрдæрухсæй сæ хæдзармæ æрбалæууыдысты. Æмæ сыл чи æмбæлди, алчи дæр цин кодта сæ циныл, тæригъæд дæр сын куыннæ кодтой.

– Цæй æмæ ацы сабитæн дзул фылдæр æрвитæм, халсартæ, цæттæ хæринагæй сæм фæкæсæм, – дзырдтой бирæтæ.

– Уымæй нæ фæмæгуырдар уыдзыстæм, – сæ ныхасыл сын афтыдта хъæуыхицауы ус. – Уадз æмæ æрдаг æххормæгтæй ма рæзой.

Загътой æмæ афтæ бакодтой.

„Мæгуырæг“ – афтæ хуыдтой лæппуйы æнæхъæн хъæубæстæ дæр. Фæлæ уый æнхъæл та чи уыди, æппæт хъæубæсты уыдонæй амондджындæр нал ис.

Мартынкæ цингæнгæ алы райсом дæр йæ фынайæ хъал кодта Яшкойы. Иумæ-иу ацыдысты хæстæгдар мæсчы донмæ сæхи æхсынмæ. Сæхимæ-иу базылдысты æмæ уыцы сахат кувынмæ. Яшко хъæрæй касти „Отче наш“, Мартынкæ та йæ фæдыл фæсус хъæлæсæй уыдон фæлхатгæ кодта, Яшко сæ куыддæриддæр дзырдта, афтæ. Уый фæстæ-иу атыхтой абеты чыныг, дины историйы чыныг, хæрынкъа æмæ исты синаг уистæ бætтынæн. Мартынкæ-иу йæ къухы райста фыййауы уадындз. Яшкойы куыст уыд Бундашы рæхыстæй феуæгъд кæнын æмæ дзуджы разæй гъæй кодтой хъæуæй хъæдрабынмæ хъæлдзæг ныхасгæнгæ.

Быдырмæ-иу куы бахæццæ сты, уæд Мартынкæ, Яшко æмæ Бундаш хъуамæ æрбадтаиккой аходæн

хæрыныл. Аходæны фæстæ Яшко кæддæриддæр касти Библийы радзырдтæ. Уый фæстæ та Мартынкæйæн – ног дамгъæтæ ахуыргæнинаг абеты чиныгæй. Йæхæдæг та-иу фос хизынмæ ацыд, кæнæ уистæ кæнынмæ чыргъæдтæ æмæ уисæйттæн. Яшкома диссаг касти, Мартынкæ куыд рæвдз ахуыр кодта йæ хæслæвæрдтæ, уый. Яшкойы æрбаздæхынмæ-иу Мартынкæ сахуыр кодта канд дамгъæтæ нæ, фæлæ ма-иу дамгъæтæ кæрæдзиуыл дæр абаста æмæ-иу дзы ацарæзта дзырдтæ цæгтæ-цæгтæй. Хатгай Мартынкæ нæ сусæг кодта йæ æнæфенддзинад æмæ-иу афтæ:

– Æз æдзухдæр афтæ æнхъæл уыдтæн, чиныджы кæсын тынг зын базонæн у, ныр уынын æмæ мæм хи ирхæфсынай уæлдай нал кæсы. Уæдæ цæй хорз у, адæм абетæ кæй æрхъуыды кодтой, уый! Алы дамгъæйæн дæр дзы ис исты ныв, уыцы дамгъæйæ чи райдайы, ахæм дзырд.

Афтæмæй йæ чи нæ бадара йæ зæрдыл, уый уæд бынтон æдылы у. Æз мæхæдæг 2-3 хатты куы æркæсын нывмæ, уæд æй базонын, цавæр дамгъæ у, уый! Ацы чиныгмæ гæсгæ фыссын дæр лæг тагъд сахуыр уыдзæн! Ныр мæхæдæг бафæлвардзынæн фыссын...

Яшкоимæ цæргæйæ Мартынкæ йæ зæрдæ фæдардта, зымæджы дæргъы йын æнцондæр кæй уыдзæн кæсын æмæ фыссын дæр базонын. Уымæн æмæ хæдзары фылдæр рæстæг бадтдысты, даргъ æхсæвты фылдæр фадат уыдзæн ахуырæн. Уыдæттыл хъуыды кæнгæйæ, Мартынкæ, уæларвмæ скæсгæйæ, алы хатт дæр куывта:

– Мæ Хуыцау Йесо, æз Дæуæй куырдатон, иу

зәрдаһалар адаймаджы мәм рауадз, зәгъгә, чиньджы кәсын мә чи сахуыр кәна, ахәм. Әмә мын фехъуыстай мә курдиат. Стыр бузныг Дын, ме 'скәнаг Хуыцау!

Иу ахәм бон Яшко, уистә әмбырд кәнгәйә, әрбацыд бынтон фәлладай. Ләппу ссардта, гагадыргъ арәх кәм уыд, ахәм ран, әмә дзы нал әфсәст гагадыргътә әмбырд кәнынай. Куы әрбацыд, уәд Мартынкәйән ләгъстә байдыдта, райсом мын чыргъәд радт гагадыргътән әмә йә хъәдгәсән бахәссон, зәгъгә. Мартынкә йын бар радта. Хъәдгәсы бинонтә хорз зыдтой Яшкойы мады әмә сәм ләппу дыккаг бон куы бацыд, уәд әй бәлвырд фәрстытә кодтой, кәм цәры, куыд цәры, уыдаттәй. Йә гагадыргъты аргъ ын радтой, йә чыргъәд та йын байдзаг кодтой алыхуызон хәринәгтәй. Ноджы ма йын хъәдгәсы ус бафәдзәхста, алы әртыцәджы әмә сабаты дәр нын базарәй дзидза хәсс, зәгъгә. Әмә йын алы цыдән дәр фыстой суари (5 капеччы).

Уәдай фәстәмә ахәм бон не 'скодта, Яшко хъәдгәсы хәдзармә хъәуәй исты кәд не 'рбахаста. Мартынкә ма йә почтәмә дәр арвыста, кәд, мыййаг, хъәдгәсмә искуыцәй писмо әрбацыд. Кәддәр афтә фехъуыста сылгоймәгтәй, цыма сыл сә писмотә афойнадыл нә сәмбәлынц. Писмотә та къуыригәйттә куы почтәйы баззайынц, куы постхәссәгмә. Әмә Мартынкә уымән афтә арәх арвыста Яшкойы почтәмә. Хъәдгәс фәбузныг ләппуйә. Уыцы хабар куыддәр сылгоймәгты хъустыл әрцыд, афтә Яшкойән фәдзәхсын байдыдтой

почтæйы сæ писмотæ бæрæг кæнын. Ныр Мартынкæйы нал хъуыд Яшкойæн йæ къæбæрæй хай кæнын. Яшко йæхæдæг дæр дзæбæх кусын байдта, æфтиаг дæр æм хатгай хаудта æмæ зымæгмæ цыдæртæ фæстауæрц кодта. Сылгоймæгтæй йын чидæр мызды бæсты лæвæрдта æйчытæ, иннæ картоф, аннæ – уырыдзы, афтæ алчи дæр йæхирдыгонау фыста йæ хæс. Æппæтæй хуыздæр та уый уыд, æмæ лæппуйы ничи хъыгдæрдта хæххон бынæтты фæткъуы æмæ кæрдотæ тонын, уæвгæ та дзы уыцы аз тынг хъæздыг тыллæг æрзад. Мартынкæ æмæ Яшкойæн бар лæвæрд уыд, се 'ккойы цас афæразой, уый бæрц дыргъ сæхицæн хæссынæн. Афтамæйты дыууæ сидæры фембырдтæ кодтой зымæгваг хойраг.

Хуыцаубонты Мартынкæ хъæдмæ йемæ нæ кодта Яшкойы, фæлæ йын-иу бафæдзæхста:

– Аргъуанмæ бацу. Лæмбынæг байхъус æмæ сæ дæ зæрдыл бадар, сауджын цыдæриддæр радзура, уыдон. Стæй сæ мæнæн зæгъдзынæ!

Иу хуыцаубоны Мартынкæ æнауи бонтæй æрæгмæдæр æрцыд йæ куыстæй. Фæталынгæрæттæ. Арвы риуыл мæнг рухс радардта ног мæй. Мартынкæ йæ фос хъæды æрдузæй куыддæр раскъæрдта, афтæ ауыдта, цыма зæххыл хъæрзгæ адæймаг ныддæлгом, йæ къухтæ фæйнардæм тыгъдæй... Куынна фæтарстайд æрыгон лæппу. Фæлæ йæм хæстæгдæр куы бацыд, уæд лæджы бæсты уым разынди бæласы зæнджы лыггаг; æхсырфгонд дыдзырухсгæнæг мæй раст уыцы тæккæ ранмæ ныккомкоммæ, æмæ зынди цавæрдæр æнахъинон гуыры

хуызæн. Хъæдæй та уæлдæфы рауылæн кодта цы-
дæр зæрдæуынгæг хъарæг. Мартынкæ фæлæууыд
хъæды лыггаджы цур æмæ ахъуыды кодта: „Ацы
лыггаджы хуызæн Гефсиманы дыргъдоны зæххыл
ныддæлгом Хуыцауы Фырт дæр, удхар кæнгæйæ.
Хъæрзыдта æмæ куыдта, афтæмæй Йæ аластой бай-
тындызмæ, цæмæй Йæ тугæй балхæна мæн, Йæхи
æрхæсса дзыллæйы сæрвæлтау“.

Лæппуйы зæрдæ ныддур. Æмæ цалынмæ йæ хæ-
дзармæ æрхæццæ, уæдмæ куыдта æмæ куывта:
„Цымæ мæ тагъд нæ айсдзынæ, мæ Хицау Хуыцау?
Дæу фенын мæ афтæ тынг фæнды, афтæ, æмæ Дын
куыд зæгъон, мæ Хуыцау Йесо! Мæ зонгуытыл Дын
æрлæууин æмæ Дын зæрдæбын арфæтæ фæкæнин
Дæ бирæ дзæбæхты тыххæй“.

Уалынмæ æрцыд зымæг дæр. Сылгоймæгтæ сæ
фос хъомдæтты бакодтой. Æрыгон фыййаутæн
зымæгмæ бахуыдтой ног дарæс, æмæ йæ афтæ аив
сарæзтой, афтæ, йæ фыны дæр æнхъæл куыд нæ
уыд. Сæхæдæг æм-иу худæндзастæй хъазæн ныхас
баппæрстой:

– Ныр дын, Мартынкæ, ус кургæ у!

Фæлæ лæппу сфæнд кодта йæхирдыгонау. Яш-
коимæ ацыд скъоламæ æмæ æппæты гыццылдæр
лæппутимæ кæсын, фыссыныл ахуыр кæнын бай-
дыдта. Хъæубæстæ йыл дисæй мардысты, йæ кой
сарæх, чи загъта хорз, чи – æвзæр.

Æмæ раст зæгъын хъæуы Мартынкæ скъоламæ
æваст нæ бахауд. Ахуырæнæг æй бирæ фæратæр-ба-
тæр кодта, нæ йæ иста, мыййаг ыл гыццыл сабитæ
куы худой, зæгъгæ. Фæлæ йæ куы рабæрæг кодта

дзæбæх рæвдз кæсы чиньджы, стæй ма фыссыныл дæр архайы, уæд ын радта скъоламæ цæуыны бар. Уайтагъд Мартынкæйæ æппæлын райдыдта, ахæм зæрдæргъæвд ахуырдау мæм никуыма æрбахауд, зæгъгæ. Иу цасдæр рæстæджы фæстæ лæппуйы æппæты фæстаг бандæттæй æрбадын кодта разæй, йæхимæ хæстæгдæр. Зымæджы кæронмæ æввахс та æрыгон фыййау, æрбадти иннæ ахуыргæнинагты æмрæнхъ, псаломтæ æмæ Библийы историтæ найзуст чи ахуыр кодта, уыдоны æмрæнхъ.

– Куыд æхсызгон мын уайд, æвæдза, уе ’ппæт дæр Мартынкæйы хуызæн куы ахуыр кæниккат, уæд, – афтæ арæх дзырдта ахуыргæнаг йе ’скъоладзаутæн.

Ацы аз Мартынкæ иннæ азты хуызæн тынг нал бæллыд уалдзæгмæ, иуæй скъолайы тыххæй, иннæмæй та уымæн, æмæ йын уалдзæджы нал уыдзæн фадат аргъуанмæ цæуынæн. Фæззæджы фыццаг хатт куы бацыд аргъуанмæ, уæд йæ цæстытæ атартæ сты фырдиссагæй. Стыр бæрæгбон ын уыд уый. Мыдадзын бирæ цырагътæ сыгъдысты, цагъта орган, хъуысти зарæг. Сауджын аргъуыдта. Æмæ Мартынкæмæ афтæ фæкасти, цыма зæххыл нæй, фæлæ уæларвты зæдтимæ бады. Хъуыды кодта æмæ йæхинымæр дзырдта: „Ай Хуыцауы кувæндон у, Хуыцауы хæдзар!“

Уæдæй фæстæмæ иунаг хуыцаубон дæр нал фæцух. Зæргæ чи кодта, уыцы лæппуты къордмæ хæстæг нал бацыд. Йæ зæрдæ сыл фæхудти, сауджын аргъаугæ кодта, уыдон та кæрæдзиимæ бæр-бæр кодтой. Бадгæ та кодта æппæты фæстаг рæнхъыл,

тæккæ дуары цур. Уым æй ничи хъыгдардта. Уыр-
дæм æм хорз хъуысти сауджыны ныхас æмæ йæхи-
цæн дæр уыд хуыздæр фадат Хуыцаумæ скувынæн.
Афтæмæйты уайтагъд зарыныл фæцалх кувыны
чиныгмæ гæсгæ. Æмæ æвæдза, Мартынкæ нызза-
рыд, зæгъгæ, уæд-иу зæхкусджытæ уайтагъд разыл-
дысты уый æрдæм: ахæм сыгъдæг, зæрдæмæ хъарæг
зæланггæнаг зæлдаг хъæлæсæй дзы ничи зарыд.
Бæрæг уыд, йæ куывд кæй хъуысы Хуыцаумæ, йæ
зæрдæйы видæгтæй цыма гуыры, афтæ.

Уалынмæ ралæууыд уалдзæг.

Зæхкусджытæ бацин кодтой, холладжы мæт сæ
нал уыдзæн, сæ фос быдыры хиздзысты. Мартынкæ
та ууыл цин кодта, æмæ та ногæй афтдзæн йæ уар-
зон сæрвæттæ æмæ хъæдтæм. Æрмæст тыхсти:
Яшко цы фæуыдзæн? Цалынмæ скъолайы ахуыртæ
фæуой æмæ сæ фæлварæнтæ, уæдмæ йын нæй йемæ
акæныны фадат. Афтæмæй та йæ кæй бар ныууадза,
хæринаг ын чи бадæтдзæн? Мартынкæ йæхæдæг
хъуамæ сæрвæты уа бон-изæрмæ.

Иуахæм бон фæссихор Мартынкæ лæууыд сæ
дуармæ æмæ хъуыды кодта: „Куыд диссаг у, Хуыцау
æвæстиатæй асыгъдæг кодта мит уа, их уа! Хæрз
æрæджы дæр ма мæнæ нæ тæккæ цур миты рæгътæ
уыд, ныр уыцы ран кæрдæг йæ сæр сдардта; дыууæ
къуырийæ фылдæр нæма рацыд, лæппутæ дзы къах-
дзаныгътæй куы бырыдысты, ууыл, ныр дзы гъæйт-
тæй хъазынц портийæ“. Уыцы хъуыдыты аныгъуыл-
гæйæ йæ цурмæ балæууыд хъæуыхицауы ус.

– Саг лæппу дæ, æвæдза, Мартынкæ! – бадзырдта
йæм ус. – Яшкойæн дæуимæ тынг хорз уыд зымæ-

джы дæргъы. Йæ мад дын Хуыцаумæ кувдзæн мæрдтæй, хæрзаудæн дын кæндзæн. Уæлдай æхсызгондæр та йын уый уыдзæн, æмæ йæ гыццыл Яшко скъолайæ кæй нæ фæцух. Уадз æмæ фæлварæнты онг цауæд ахуырмæ, хæринаг ын махæй фæуæд. Къуыри уал цаудзæн мæнмæ, стæй та куыройгæсмæ, уый фæстæ – хъæдгæсмæ.

Уый фехъусгæйæ, Мартынкæ фырцинаей дзырдтæ дæр нал ардта, сылгоймагæн куыд раарфæ кодтаид, уый тыххæй. Мæнæ цыма исты уæззау уаргъйе 'ккойæ æрхауд. Æвæццагæн йæхицай амонджындæр ничи уыд уыцы бон.

Къуырисæры райсомæй Яшко æххуыс кодта Мартынкæйæн фос хизынмæ атæрын, суанг æй хъæдрæбынмæ ахæцца кодта. Стæй уырдыгæй згъоргæ скъоламæ. Мартынкæ бирæ рæстæг йæ фæдыл кæсгæ баззад. Сихорафон Яшко æрбазгъордта хæрынмæ. Хъæуыхицауы ус ын æрæвæрдта хæринаг æмæ лæппу зыд хæрд бакодта.

Сылгоймагтæ сæ дзырд нæ фæсайдтой. Хæринагхъуаг нæ ныууагътой скъоладзауы.

– Куыд у, Мартынкæ, æнæ Яшко æнкъард кæныс быдыры, нæ? – фарстой йæ цауджытæ.

Фæлæ Мартынкæйы не 'вдæлд æнкъард кæнынмæ. Йæ дзуджы куыст кодта, куы-иу æй февдæлд исты цъусдуг, уæд та Евангели касти. Фæлæ нырма рæвдз нæма фæцарæхст кæсынмæ æмæ йын дыууæ стихæй фылдæр не 'нтыст. Уый хыгъд бирæ хъуыды кодта, кæй-иу бакаст, уыдæттыл, алы бон дæр-иу базыдта ног исты. Иухатт бакасти, Чырысти кæвдæсы райгуырды, зæгъгæ, æндæр бынат Ын уыцы

сахат нæ разынд. Уыцы ныхæстæ йæ зæрдæ бацагайдтой Мартынкæйæн. Йæ зæрдыл æрлæууыд, хъæуыхицаумæ куы царди, уыцы рæстæг уый дæр уæд стуртимæ иу хъомдоны хуыссыд. Æмæ, магуырæг, йæ зæрдæ срыст Хуыцауы Фырты тыххæй, авдæны бæсты кæвдæсы Чи хуыссыд, Уый тæригъæд нæу, уæдæ?!

Æндæр хатт та бакасти, дыууадæсæздзыд Чырысти Назаретæй Иерусалимы аргъуанмæ куы ацыд, уыцы хабар, Назаретæн йæхимидæг аргъуан нæ уыд. Уый фæдзæгъæл бирæ дзыллæйы дзолгъомолгъойы. Æмæ Йæ æнæхъæн æртæ боны фæцагуырдта Йæ мад. Æмæ куыд тынг бацин кодта, Йæ мад Æй аргъуаны куы ссардта, уæд! „Æппæты разæй дæр æй хъуыди аргъуанмæ бацауын, уымæн æмæ æнæзонгæ нæ уыдаиккой, аргъуанæй дарддæр никуы уыдзæн“, – хъуыды кодта Мартынкæ.

Лæппуйæн ма бирæ хæттыты æрлæууыд йæ зæрдыл Чырыстийы балц Иерусалиммæ. Æвæццагæн, цыди быдыртыл æмæ Йæ фæндагыл æнæмæнг æмбырд кодтаид дидинджытæ дæр, хъæды та Йæ фæллад уагътаид бæлæсты аууон.

Мартынкæйы цæстытыл Чырысти афтæ дзæбæх уади, æмæ Йæ цыма раст Йæхи цæстытæй федта Рашовы хъæумæ фæндагыл цæугæ!

Мартынкæ иунæг минут дæр дзæгъæл бадт нæ кодта. Куы заргæ кодта, куы æндæр исты архайдта. Йæ зарæджы та ахæм ныхæстæ уыд:

„Фехъуысæд Дæм мæ зарæг, мæ Хуыцау,
Кæд æмæ Дæ фæрцы æрæнцаид мæ уд!“

Æмæ-иу йæ ныхæстæ дардыл айзæлдысты быдырты, хæхты, цыма сæ Чырысти хуыздæр фехъуса, уый тыххæй кодта. Иухатт та зард фæци, афтæмæй дын куы фæкæнид:

– О, Хуыцау, Йесо Чырысти, ныр Дæ базыдтон, кæм Дæ, уый, фæлæ ма мæ фæндид Дæ фенын дæр! Зонын, дыккаг хатт æрцæуинаг дæр кæй Дæ, фæлæ кæд уыздæн, цы афон – райсомрадджы æви изæрæй?

– Райсомæй, – айзæлди уынæр хъæдыл.

– Райсомæй, – ныййазæлыд та уæлдæфы ноджы-дæр.

Мартын бахудти æмæ та ногæй бафарста:

– О, Хуыцау, æрцæудзынæ, æвæццæгæн?

– Æвæццæгæн, – айзæлди дардыл:

Ацы аз Мартынкæ чыргъæдтæ нал бийы хуыцаубонты. Афтæ ныхъхъуыды кодта: „Фос хизын ме ’хæс у. Уый хъæуы зæхкусджыты дæр æмæ фосæн йæхи дæр: чыргъæдтæ та бийын мæхи фæндонæй. Хуыцауы фæндонæй та хуыцаубоны не ’мбæлы хи куыстытæ кæнын. Уымæ гæсгæ мын, кæд аргъуанмæ цæуыны фадат нæй, уæд Ын Йæ рухс бæрæгбон хъуамæ æнад ма кæнон, ма уæндон мæхи куыстытæ кæнын ам хъæды дæр“. Æмæ дын уый адыл Мартынкæ хуыцаубонты йæхи аразын куы байдаид йæ рæссугъддæр дарæсты.

Ингæнкъахæджы ус ын уый йæ цæстмæ куы бадарид.

– Мæ мады хай! Абон хъæды дæр бæрæгбон у, – дзуапп радта Мартынкæ.

– Бæрæгбон бæргæ у, фæлæ дæ ам хъæды чи уыны, дæхи дзы кæмæ аразыс?!

– Хуыцау ма уыны, Хуыцау: Йæ рухс бон Ын хъуамæ бæрæг кæнон æз дæр. Цæмæн хъуамæ æрлæууон Йæ цуры ма чъизи дарæсты?!

Сылгоймаг сразы лæппуйы ныхасыл.

Æмæ уый фæстæ алы бæрæгбон дæр мысыди уыцы ныхæстæ. Æмæ-иу йæ чъизи раздарæн ап-пæрста, сыгъдæг-иу æрбабаста йе ’уæлæ.

Сæ куыройгæс сылгоймаг дын куы амæлид. Йæ амæлæты хæдрæзмæ бафæдзæхста, ма тæбын кæлмæрзæн Мартынкæйæн ратдзыстут, зæгъгæ. Кæлмæрзæн ног нæ уыд, фæлæ лæппуйы зæрдæмæ цыдысты йæ нывæфтыдтæ: розæтæ æмæ æндæр дидинджытæ. Мартынкæ йемæ хæссын байдыдта уыцы кæлмæрзæн хъæдмæ, дурыл-иу æй æрæмбæрзта æмæ йыл æвæрдта йæ Евангели, мæнæ цыма кувæндонæ хæрзарæзт фынг у, уыйау. Гъе æмæ уыцы ран касти йæ чиныджы, куывта æмæ кодта аргъуаны зарджытæ. Афтæ алы хуыцаубонрайсом йæхицæн бæрæгбон арæзта. Сихорафон æм-иу бахæцца Яшко дæр.

Фесты уымæн дæр йæ экзæмента æмæ дыууæ лæппуйы цæрын байдыдтой, куыд фæзæгъынц, „а“ æмæ „о“-йæ. Иумæ уистæ лыг кодтой уисæйттæн, Мартынкæ быдта чыргъæдтæ, Яшко та æмбырд кодта гагадыргътæ æмæ къозотæ æмæ сæ уай кодта. Ноджы ма йæ йæхицæн æххуысæн куыстмæ райста цавæрдæр зæхбарæг, йæ фæдыл ын йæ кусæнгæртæ куыд хастайд, афтæ. Уым дæр дыууæ къуырийы акуыста æмæ райста мызд дыууæ туманы бæрц. Уыдон дæр лæппутæ бафснайдтой се ’вæрд капеччытимæ. Уый фæстæ дзы Яшкойæн балхæдтой ног

дарæстæ, æмæ йын ремонтмæ радтой йæ заронд цырыхъхъытæ.

Сæ цинæн кæрон нæ уыд, уыдонмæ кæсгæйæ, сæ алыварс царджытæ дæр цин кодтой. Бундаш æппындæр иуварс нæ цыд Яшкойæ, иудадзыг æм смыста, цыма йæ ног дарæсты нал зыдта, уыйау. Æмæ тынг аив, рæсугъд уыди йæ ног дарæсты.

Фæлæ тыхамæлттæй кæд сæхимæ базылдысты ног дарæстæй, уæддæр сæ хæдзары къуымæн сæ бон ницы уыд бакæнын. Бонай-бонмæ хæлддзагæй кæлæдздзагдæр кодта сæ агъуыст. Иу бон се 'рцыдмæ æрызгъæлд къулы сæрст, æрхауд стыр кæрдихтæй. Куы æрцыдысты сæ куыстæй, уæд сын сыхæгтæ бафæдзæхстой æхсæвы мидæгæй мауал схуыссын, цалынмæ къултæм базилой, уæдмæ. Куыд вæййы, цы вæййы, уæд та дзы искауыл къулы сæрст æркалд. Уымæй тæрсгæйæ æхсæвиуат бакодтой сарайы, Бундашимæ иумæ.

Сæрд къæвдаджын скодта æмæ Мартынкæйæн тухæйнаг фæци йæ куыст. Йæ цæст æй дарын хъуыд, цæмæй фос æгæр ма бахæрой хуылыдз кæрдæг, фæлæ æххормаг дæр ма уой. Стæй йæ фосимæ ацы аз бирæ фыстæ уыд æмæ иудадзыг фæйнæрдæм лыгъдысты. Йæ амонд уыд, æмæ йын Яшко фос нымайынмæ рæвдз уыд. Уый нæ уæвгæйæ, уæд алы хатт дæр фыстæй хъæды æнæ баззайгæ нæ фæцадаид.

Иу изæр Яшкойы сæ сыхæгтæ кæдæмдæр арвыстой цыдæр хъуыддаджы фæдыл. Æмæ Мартынкæйы бахъуыд иунæгæй фос æртæрын. Æмæ сæ, мæгуырæг, иугай-дыгай цалдæр нымады бакодта, уæддæр

та йын-иу æххæст нæ рауад сæ нымæц. Цæмæн афтæ тынг тыхстаг фæци уыцы бон, уымæн ницы бæрæг ис. Æнæхъæн бон бафæллади фысты фæдыл цоппай кæнынæй, суанг ма йын нæ бантыст Евангелийæ уæд та дыууæ стихы бакæсын. Уæд йæ зæрдыл æрбалæууыд, раззаг хатт кæй бакаст, уый: „Хуыцауы Фырт æрцыд бацагурынмæ æмæ фервæзын кæнынмæ сæфтыты“ (Мф. 18,11).

– Чи сты уыцы сæфтытæ? – йæхæдæг йæхи фарста Мартынкæ. – Уæд та мын исчи куы бамбарын кæнид, цы амоны уыцы ныхас!“ – хъыггæнгæ цыди фæндагыл. Мæнæ æрхæцца хъæумæ. Сылгоймæгтæ йæ размæ рацыдысты сæ хъуццызтæм, сæ фыстæм, алчи сæ йæ хæдзармæ батæрыны тыххæй. Фæлæ дын кæсынц, æмæ дзуджы нæ разынд куыройгæсы фыс.

– Хæлиудзых! – уайдзæфы бын фæкодтой фый-йауы, æмæ йын цынæ ныдздзырдтой! – Уый бæсты дын ацыд уæдæ, æнæхъæн къуыри дын дæ дзæгъæл лæппуйы кæй фæхастон, уый?! Хуыцау сæ зонæг, цытæ кусынц уым, хъæдрабын. Æмæ хъуамæ уыдаттæн фæразон!

Æмæ та ногæй систой хъæлаба. Мартынкæ цавд-дурау баззад. Уæлдай зын ын скодта куыройгæс. Фæлæ йын фысы сæфт дæр чысыл маст нæ уыд. Цымæ цы кусы уым, мæгуырæг, уыцы фыс иунæгæй? Уый адыл æваст куы фæзилид æмæ уæртæ фезгъоры хъæдмæ. Мæй йæ цæлхыдзагæй стылди арвы астаумæ æмæ ныррухс кодта лæппуйы цæсгом, цыма афтæ зæгъынмæ хъавыд: „Ма тыхс, Мартынкæ, æз дын аххуыс кæндзынæн!“

Йæ фыртыхстæй лæппу нал бамбæрста йæ фæл-

лад дәр. Уыщы-иу згъордәй баләууыд, фос бонәй кәм хызтысты, уыщы ран. Йә хид акалди, афтәмәй йе 'мбәрцыг ахауд зәххыл, кәд әмә йә уд йе 'муд әрцәуид. Стәй уайтагъд фәгәпп кодта әмә та агурынмә фәци, йә номәй йәм сидти:

– Беляночкә, Беляночкә, ардәм, ардәм! – Бирә йәм фенхәлмә касти, фәлә никуы әмә ницы. Уалынмә дын кәцәйдәр дардәй йә хъусыл куы ауаид цыдәр мәнг улы уасын.

– Беляночкә, Беляночкә! – цингәнгә йәм ахъәр кодта Мартынкә әмә уыщы-иу сәррәт аласта сындз къутарты әхсәнты хәды тәккә рәбынты, дуртыл, бындзәфхәдтыл сәррәттытәгәнгә, сындзы ныхсгә, алцәуыл йәхи къуыргә... Цал әмә цал хатты фәкалд бәләсты бындзәфхәдтыл, йә къәхтә цәррәмыхстытәгәнгә, фәлә йә ницы баурәдта тархәды. Кәддәр-уәддәр бахәцә, уасын кәцәй райхъуыст, уыщы ранмә. Фәлә куыд ссардәуа ацы талынг къохы? Мәй цыдәр-мәрдтәгтәй йә фәлмән тынтә сарәзта иу арф къардиумә әмә уым бынәй Мартынкәмә зынди цыдәр урс. Хәрдмә дзы сыхъуысти йә зонгә фысы уасын. Уый разынди Беляночкә, сындзыты ныннихст, афтәмәй. Әмә канд хәрдмә сбырын нә, фәлә йә къәхтыл сләуын дәр нал фәрәзта уыщы арф дзыхъхъы.

Ам Мартынкәйы зәрдыл әрбаләууыдысты Евангелийы ныхәстә: „Хуыцауы Фырт әрцыди бацагурынмә әмә фервәзын кәнынмә сәфтыты“. (Мф. 18:11). Ныр ләппу бамбәрста, уыщы ныхас цы амонны, уый. Мартынкә нә уәвгәйә, мәгуыр фысән әнә фесәфгә хос нә уыд, тәригъәдджын адәмтә

куыд фесафынц, афтæ. Сындркыутæр фысы куыд нынныхсы æмæ йæ уæлæмæ схизын куыд нæ уадзы арф дзыхъхъæй, раст афтæ адæймаджы дæр уæларвмæ нæ уадзы йæ тæригъæд, йæ галиудзинад.

„Æмæ æрцыд нæ Хуыцау Йесо, æмæ сидын байддыдта тæригъæдджынтæм. Æмæ фыстæй кæцыдæртæ дзуапп радтой Йæ сидтæн, æмæ сæ фервæзын кодта, сласта сæ дзыхъхъæй уæлæмæ, Йæхимæ, уæларвтæм. „Раст, афтæ ссардта мæн дæр“, – ахъуыды кодта Мартынкæ. Ныр лæппу дызæрдгы нал кодта, Йесойы ныхас раст кæй бамбæрста, ууыл. Уый къæдзæхы æмдзæхгæр къулыл йæхи дæлæмæ æруагъта фысы фервæзын кæнынмæ. Æмæ иу стыр дурыл куы æрындрæвыд йæ къахæй, уæд бамбæрста, дур, змæлы.

„Дур бынмæ куы ныххауа, уæд фысы амардзæн“, – фæтарсти Мартынкæ, æмæ рындзыл ныддæвдæг йæ дыууæ къухæй. Дур дæр йæ къахы бын кæй базмæлыд, уый бамбæрста, æмæ йын æндæр гæнæн нал уыд, йæ къухтæ феуæгъд кодта æмæ бынмæ ныххауд. Йæ хъустæ куыддæр уыцы цъусдуг амыр сты. Йæ цæстытæ атарта сты, цыма кæмдæр дард стыр дзæнгæрæг тыхджын ныццагъдæуыд. Æмæ бауадзыг. Цас баззади афтæ, уый чи зоны, фæлæ уалынмæ йæ цæсгомыл цыдæр хъарм андрæвыд æмæ айхъуыста хъарæгау æнахуыр хъыджы зæлтæ. Æмæ бамбæрста, уый Бундаш ниуы йæ цуры. Стæй та йæм ноджыдæр æрбайхъуыст æндæр цыдæр уынар. Мартынкæ тыхамæлттæй байгом кодта йæ цæстыæ æмæ рафæлгæсыд йæ алфамблаймæ. „Ай кæм дæн?“ – сдис кодта йæхинымæр.

Йæ сæрма лæууыд Бундаш. Йæ фарсмæ къутæрты хуыссыд фыс. Арвыл иугай-дыгай мынаг кодтой стьалытæ. Бонивайæнтæ кодта, уæле къардиуы сæрай та хъуысти Яшкойы кæуын. Мартынкæ æрхъуыды кодта, цы йыл æрцыд, уыдæттæ. „Æмдзæхгæр къулыл быргæйæ, æрхаудтон æмæ фæмард дæн, зæгъгæ, уæд мæ мæлæт уыдаид Чырыстийы мæлæты хуызæн, – хъуыды кодта йæхинымæр. – Уый дæр фысагурæг ацыд æмæ йæ бæргæ ссардта, фæлæ Йæ царды аргъæй. Æмæ мæнæ æз ныртæккæ куыд æрчыцыдтæн, афтæ Уый та мæрдтæй райгас, Йæ мæлæтыл æртæ боны куы рацыд, уый фæстæ. Æмæ мæнæ ныр мæ бон куыд у магуыр фысы фервæзын кæнын, афтæ Уымæн дæр Йæ бон у Йæ фысты сæфты къахыл лæугæйæ раздахын“.

Мартынкæ афтæ тынг бафæллæд афтæ, æмæ бæргæ фæстæмæ куы бафынаы уайд, уæд хорз у, фæлæ Яшкойы кæуынмæ уымæй ницы рауайдзæн. Тынг зынтæй сыстад æмæ фысы тыхмадзæлттæй, тухитæгæнгæ хæрдмæ сæппæрста. Яшко йын рахабæрттæ кодта, æнæ уый йæ бон бафынаы куыд нæ уыд æмæ Бундашимæ куыд ацыдысты агурæг.

Мартынкæ, йæ зæнгтæ йæ быны тасгæ, æрцыд хъæумæ. Уымæй размæ дæр ницы бахордта. Йæ фæстаг тыхтæ та фыс агурыныл бахардз кодта. Стæй ма къардиуы ныххауд, уым хуылыдз кæрдæгыл боньцъæхмæ фæлæууыд. Æмæ йæ къæхтæ райсбайсгæнгæ тыхамæлттæй æрхæццæ йæ хæдзармæ, афтæ хъуыды кæнгæйæ, куыд тынг бацин кæндзæн куыройгæс йæ сæфт фысыл. Уымæй ма иу чысыл рухс кодта йæ зæрдæ. Фæлæ фысы хицауæн йæ

фасонархæджы дæр нæ уыд магуыр лæппуйæн арфæ раканын, æгайтма йын йæ фысы ссардта, стæй цавæр тухæнтæй, уый та! Уый бæсты ма йын ноджыдæр йæ „хъуын ацагъта“. Йе ’вварс фесты иннæ сылгоймагтæ дæр æмæ æрыгон фыййауæн алывыд ныккалдтой, афтæ æрагмаæ цæмæн æрцыдтæ, зæгъгæ. Кæрæдзийæн дзырды бар нæ лæвардтой, афтæмæй загъд-замана самадтой. Лæппуйæн бынтондæр йæ ныфс асаст. Тынг зын каст Мартынкæмæ хъæдæй хъæумæ фæндаг, фæлæ сæдæ хатты зындæр та разынди хъæуæй фæстæмæ хъæдмæ ацауын. Фос Яшко æмæ Бундашы æвджид бакæнгæйæ, Мартынкæ йæхи æруагъта къæдзæхдурыл, йæ бон сызмæлын дæр нæ уыд, цыма йæ тынг фæнадтой. Куыройгæс æй ныртæккæ афтæмæй куы фенид, уæд æвæццагæн фæфæсмон кæнид йæ уайдзæфтыл. Уæд нал зæгъид, хъæубæстæн хæссинаг йедтæмæ ницы у нæ фыййау, зæгъгæ.

Дзæгъæлы архайдта Яшко Мартынкæйы бахъæлдзæг кæныныл. Ницы йæ бон уыд. Мартынæн йæ хъару асаст, нал уыд нал дæр зарынæн, нал дæр Яшкомæ хъусынæн, нал дæр цы бакасти, уый радзурынæн.

Афтæ æртæ боны аивгъуыдта.

Хуыцаубон куы ’рцыд, уæд Яшкойæн загъта, мæ хъомхизæнтæм цом, зæгъгæ. Уыцы бон кæсын байдыдтой дзуттæгты истори Евангелийы, Чырыстийы дуртæй фæнæмынмæ чи хъавыд, уыдон, сабатбон кæйдæр сахъатджыны кæй сдзæбæх кодта, уый тыххæй. Мартынкæ арф ныуулафыд æмæ загъта:

– Стыр Хуыцау! Дæу амарынвæнд скодтой, мæ-

лæтæй адæймаджы кæй фервæзын кодтай, уый тыххæй. Мæн та – фысы кæй фервæзын кодтон, уый тыххæй мæ загъды бын фæкодтой æмæ сын уый дæр нæ хатыр кæнын. Фæлæ Ды куыд ныббарстай Дæ фыдгултæн, æз дæр афтæ хатыр кæнын куыройгæсæн!

Æмæ фырмастæй кæуынаы куы бафсæст, уæд та раздæры хуызæн фæстæмæ уыди адæмыл аудæг фыййау. Зæрдæбын ныхæстыл та схæцыд Яшкоимæ, зæрдиаг саламттæ лæвæрдта цæуджытæн, раздæр куыд уыд, афтæ.

Æрмæстдæр иунæг хъуыддаджы аивта йæ зонд: нал æй фæндыд бæласмæ сбырын. Къуыбыртыл хылди зынтæй, 2-3 хатты-иу йæ фæллад æруагъта, афтæмæй, цалынмæ фосимæ сæрвæттæм хæццæ кодта, уæдмæ. Хæрынаы уыд хъæстаг, царди ма-мæлайы комдзагæй, фæлæ иудадзыг дæр дойны кодта. Йæ цæстытæ тыбар-тыбур кодтой, йæ цæсгом мæрдон хуыз, цыма хуры цæст цæрæнбонты никуы федта, уыййау.

Ацы аз дæр æмгъуыдмæ нæ тæрдзысты фос сæрвæттæм, æмæ Яшко ууыл тынг цин бакодта.

– Ныр та фæстæмæ иумæ цæудзыстæм скъоламæ. Ахуыргæнæг нын ратдзæн иумæ бадыны бар, уымæн æмæ ды ныр мæн аййæфтай ахуыры, – цин кодта Яшко, Мартынкæйæн уыдæттæ дзургæйæ.

Æмæ мæнæ æрхæццæ уыцы фæстаг бон, лæппутæ ма фос быдырмаæ куы атардтой, уый. Изæрæй сæ хъæумæ здахын куы хъуыди, уæд Яшко фосыл зылын байдыдта, иууылдæр бынаты сты, æви нæ, уый базоныны тыххæй. Мартынкæйы та бафæндыд къæ-

дзæхы рындзæн хæрзбон зæгъын, бирæ хæттыты-иу кæдæм схылд, уыцы рæттæн. Æмæ хъуыды кодта, цымæ дуне æдзухдæр ныры хуызæн уыди. Кæд нæ уыди, уæд æй чи сарæзта афтæ. Кæм бады Хуыцау, стæй кæдæм айсы адæмы сæ мæлæты фæстæ? Ахæм хъуыдытæ йæм арæх уыд, цалынмæ фос хызта хъæдрæбын сæрвæтты, уæдмæ.

Ацы изæр йæхицæн ахæм фарстытæ нал лæвæрдта. Мартынкæ ныр бæлвырд зыдта – кæд дæ фæнды Хуыцауæн уæларвты лæггад кæнын, уæд уыцы хъуыддаг райдайын хъæуы зæххыл. Лæппу цæттæ уыд Хуыцауæн зæрдæбын арфæ раканынмæ, уыдæттæ йын кæй бамбарын кодта, уый тыххæй.

Мартынкæ кæсынæй не 'фсæсти йæ алфамблай æрдзмæ. Дæлвæзыл æрбадти бæзджын мигъ, сæнтурс дарæсы арæзт ног чындзау. Хуры тынтæ цæхæр калдтой бæлæсты цъупшытыл æмæ Мартынкæмæ æрвыстой фæстаджы саламттæ. Ныр суанг уалдзæджы онг нал фендзæн ацы бынæттæ. Зæхх гауызау æмырæхгæд уыд алыхуызон сыфтæрæй – бур, сырх, сызгъæринхуыз... Хъуысти хъæды æнкъард сыфсыф, цыма йæ мæрдон зарæг кодта. Алы сыфтæрæй дæр хъуысти фæндарасты сыбар-сыбур:

– Хæрзбон, хæрзбон Мартынкæ! Демæ карæдзи нал фендзыстæм! Мартынкæ æваст ныккуыдта. Йæ цæнгтæ фæйнæрдæм айтыгъта, цыма йæ размæ цы дуне лæууы, уый йæ хъæбысы æрбакæнынмæ хъæвыд.

– Хæрзбон, – ныхъхъæр кодта, йæ цæстысыг згъалгæ.

Мартынкæ æрхызти рындзæй æмæ ацыд йæ фос-

мæ. Бирæ ма фæкæс-фæкæс кодта фæстама, йæ фосима хъæумæ здæхгæйæ.

Æрхæцца сты хæдзарма. Хъæуыхицауы ус сын фæйнае стыр карсты дзул ракодта, фæлæ йæ Мартынкæ йæ къухмæ дæр нæ райста. Яшкойæн бакæсын кодта Евангелийы фыстытæ фидæны æнусон царды тыххæй.

Каст куы фесты, уæд ма Хуыцаумæ скуывтой æмæ сæ хуыссæнтæм сæхи байстой. Мартынкæ уайтагъддæр æрфынæй. Уыцы æхсæв æдтейы тынг узал скодта. Æвæццагæн фæстаг дидинджыты муртæ дæр басæлдзысты. Фынай лæппутæм цæлхыдзаг мæй рудзгуйтæй ныккасти. Мæйы алыварс тæмæнтæ калдтой стъалытæ, фергтив-фæмынаггæнгæ.

Иу заман Мартынкæ райхъал, тынг суазал. Лæппутæ хуыссыдысты фæрсæй-фæрстæм, иу хъæццулæй æмбæрзтæй. Яшко фынайæ схуыфыд.

„Мæгуырæг, мæ лæппу дæр суазал, – ахъуыды кодта Мартынкæ. – Нæ хъæццул æгæр гыццыл у, нæ дыууæйыл не ’ххæссы. Яшкойæн дзы йæхи иунагæй цæй æмæ бамбæрзон, мæхæдæг æппын æнæ хъæццулæй кæд нæ басийын“.

Мартынкæ йе ’мбалы æрнорста хъæццулы бын. Йæхæдæг та узалæй зыр-зыр кодта æмæ ма йæхиуыл йæ заронд нымæт æрæппæрста, фæлæ дзы æппындæр ницы тафс уыд. Узал дзы бацыд: йæ дæндæгты хъыс-хъыс ссыд. Йæ буар æнæхъанæй ризын байдыдта, тæфсæгæй рынчыны хуызæн, йæ гæртт-гæртт цыд. Йæ къухтæ, йæ къæхтæ фыруазалæй кæм атыстаид, уый нал зыдта, йæ фæрстæ

сэлвæстой, йæ риу, йæ фæсонтæ срыстысты. Цы чындæуа? Уæд та иучысыл цæмæй æрбахъарм уон?

– Ма мæ ныууадз, мæ Хуыцау Йесо! – скуыдта Мартынкæ. – Тынг тыхст дæн.

Уыцы ныхæстæ йæ дзыхæй æххæст нæма схаудысты, афтæ цыдæр æхсызгон хъарм йæ буарыл цыма ракалди. Йæ тæвд схызти тынг бæрзондмæ. Йæ цæстытæ бацъынд кодта æмæ уайсахат афынæй.

Уый уыдаид иуæндæс сахатмæ æввахс изæрæй. Ингæнкъахæг, раздæры æхсæвгæс ныййазæлыд йæ уадындзæй, цæмæй адæм зоной, рæстæг цас у, уый. Йæхæдæг уыцы афон йæ хæдзармæ бацыд æрхуыссынмæ. Йæ фæндаг ракодта лæппутыл, фынай сты, цы сты, уый феныны тыххæй, уæвгæ сæм афтæ арæх æфтыди бæрæггæнæг, уæлдайдæр æнафонты, йæ хæдзармæ-иу куы здæхти куыстæй, уæд. Æмæ-иу сæ тарф фынайæ фæрсæй-фæрстæм баййæфта, кæрæдзимæ сæхи нылхъивгæйæ.

Ацы хатт ингæнкъахæг мæйрухсмæ баййæфта æнахуыр уавæр: Яшко йæхæдæг иунагæй хъарм тыхт уыд хъæццулы. Мартынкæ та гыццыл æддæдæр йæхи ныттымбыл кодта зæронд нымæты бын. Йæ буар арт уагъта, йе ’стыр цæстытæ æрттивтой, арвыл стъалытау.

– Фынай нæ дæ, мыййаг, Мартынкæ? – сдзырдта йæм ингæнкъахæг. – Абон афтæ цæмæн хуыссут: уæ иумæ хъæццул æнахъанæй, уе ’ннæ та гом?

Лæппу æрмæст худти йæ мидбыл. Ингæнкъахæгæй бирæ рæстæг нал ферох Мартынкæйы худæнбыл цæсгом уыцы цъусдуг. Лæг йæ уæлæйæ фелвæста йæ нымæт æмæ дзы æрæмбæрзта Мартынкæйы.

– Цы каныс? Мартын, цауылна мын исты заггыс? Ёви ма нал зоныс, чи дән, уый?

– Тагъд мæм фæзындзæн, æнхъæлмæ Йæм кæсын, – йæ тæвдæй дзаггæл дзырд канын райдыдта лæппу. – Мæнæ ныр æрбацауы мæнмæ, махæдæг æм фæленк канын доны, æмæ тæрсгæ дæр нæ канын ныртæккæ.

– Мартынкæ, райхъал ма у! Цытæ дзурыс, уый?!

Лæг йæ цастытæ доны разылдта. Фæлæ Мартынкæ ницуал æмбæрста.

Ингæнкъахæг азгъордта сæхимæ йæ усмæ æмæ йæ дыууæйæ æмдыхæй сæхи хæдзармæ ахастой. Ёмæ кæд фæсæмбисæхсæв уыди, уæддæр æрбамбырд сты сыхаг сылгоймæгтæ, ингæнкъахæг сыл азылд æмæ дзы алкæйы рудзынг дæр бахоста, Мартынкæ цыдæр каны, заггæ.

Лæппу ницуал æмбæрста, никайыуал зыдта, Яшкомæ дæр нал каст, йæ фарсмæ, магуыр, хуыссæны уæлхъус кæуынæй не ’нцæд, устытæ йæ тыххæй иуварс раластой рынчыны сынтагæй, Мартынкæмæ бавналыны фадат цæмæй уа, уый тыххæй.

Устытæ фæлвæрдтой алчи йæхирдыгонау рынчынан исты æххуыс акæныныл, фæлæ ницы сæ бон уыд.

– Кæд æмæ нæ фæхуыздæр уа, уæд дохтырмæ фæдзурдзыстæм, – бакой кодта куыройгæс.

Цыдæр кæрдæджыты дон уал ын бадардтой. Ёмæ уый фæстæ æрчъицыдта, æрæмбæрста æмæ йæ цæст ахаста йæ алфамблай устытыл.

– Стыр бузныг уе ’ппæтæй дæр! – хъуызгæ сдзырдта Мартынкæ. – Ёвзæр æрмæстдæр уый у, æмæ ацы

зæххыл, ацы рухс дунейыл æнæ Хуыцауæй кæй цардтæн. Сымах мын Хуыцауы тыххæй никуы ницы радзырдтат... Уæвгæ та нырма цас æмæ цас кæс-тæртæ цары мæ хуызæн æнæ Хуыцауæй? Æмæ сæ ничи ахуыр кæны, ничи сын ницы æмбарын кæны Хуыцауы тыххæй. Сымах уæхæдæг дæр, æвæдза, æнæ Хуыцауæй царут... куыд не 'мбæлы, афтæ, – хъыггæнгæ дзырдта рынчын. – Мыййаг, куы амæлон, уæд уын фæдзæхсын, мæ къухы мын ма бакæнут „фæндаггаг“... Чырысти мæ аласдзæн лæвар... Стæй мæ тæрсгæ дæр ма кæнут, истæйы хуызы уæм нæ фæзындзынæн, уæ фыны дæр мæ нал фендзыстут... Никуал уæм æрбаздæхдзынæн... Стæй мын æрбаздæхыны мадзал дæр нæ уыдзæн... æгæрд ард у мæ фæндаг.

Сылгоймагтæй хъыпп-сыпп нал хъуысти, афтæмæй лæмбынæг хъуыстой Мартынкæмæ. Дисы сæ бафтыдта, куыд хорз дзуры, уый, раст Евангелийы ныхæстæй дзурагау.

– Ма тæрс, Мартынкæ, нæ амæлдзынæ! – зæрдæварæн дзырд æм баппæрста ингæнкъахæг. – Тагъд адзæбæх уыдзынæ æмæ та ногæй хъызгæ, худгæ хиздзынæ нæ фос.

– Мах дын ахæм ног дарæстæ бахуыйдзыстæм ахæм, æмæ дæм адæм кæсынай не 'фсæддзысты, – йæ зæрдæ йын æлхæдтой сылгоймагтæ. – Стæй ма Яшкойы дæр сараздзыстæм æмæ схæсдзыстæм, дæуæн дзы хорз æххуысгæнæг куыд рауайа, афтæ.

– Уæ бон у уæ зымæг мæнмæ арвитын, уалдзæджы та уын базилдзыстæм уæ хæдзармæ, – загъта куыройгæс, – кæнæ та уын ног хæдзар самайдзыстæм.

– Мәнән мә хәдзар цәттә у... Бузныг уе 'ппәтәй дәр, әгайтма нын уә цәст афтә бирә хәрзтә уарзы... гыццыл ма мә уәлдәр сисут, уә хорзәхәй.

Сылгоймагтә йыл схәцыдысты әмә йә уәлдәр сластой йә хуыссәны, базтә бәрзонддәр сисгәйә.

– Ныртәккә афынай уыдзән, магуырәг, – сдзырдта ингәнкәхәджы ус.

Мартынкә тынг зынтәй байгом кодта йә цәстытә: Яшко йыл йәхи баппәрста, йә цәссыгәй йәхи әхсгә.

– Әгьгәд, мауал ку, – сабыртә йә кодта Мартынкә, йә тәвд кьухәй йын йә сәр ләгьз кәнгәйә (йе 'ннә кьух та йын Бундаш стәрдта).

– Байхьус ма мәм, цы диссаг дын зәгьдзынән? – „Хуыцау дуне афтә бауарзта, әмә Йә Иунәг Фырты радта, чи Йыл әууәнды, уыдонәй куыд ничи фесәфа, фәлә йын әнусон цард куыд уа, уый сәраппонд... (Ин. 3:16). Дәуән дәр Яшко!

Йә цуры чи бадти, уыдон ма дзәгьәлы әнхәлмә кастысты Мартынкәйы ныхәстәм. Фәлә уый арф ныууәфьд әмә әнәсыбырттәй бафынай.

– Цомут ныр, – афәнд кодта ингәнкәхәг. Кәй афынай, уый тынг хорз у. Фенцондәр ын уыдзән.

Уәдмә бон цьәхтә кәнын байдыдта, Ингәнкәхәджы ус әргуыбыр кодта ранчынмә.

– Нал уләфы... – фәдисхуызәй бадзырдта куыройгәсмә.

Уәдә, әцәг куы загьта, уый... Чырысти Мартынкәмә әрбацыд сәумәрайсом. Хур әм дзәгьәл хуымәтәджы не 'ривәзта йә тынтә хәрзбон зәгьынмә. Никуал фендзән уый Мартынкәйы!

Фынддæс азы размæ, Мартынкæйы мады стыр цытимæ куы ныгæдтой зынгæ-уынгæ сылгоймагау, уый сæ зæрдыл æрлаууыд хъæубæстæн. Фæлæ уæды мæрддзыгойæ ныр Мартынкæйы фæстæ бирæ фылдæр адæм цауы. Ахæм кадыл, ахæм радыл Рашовы хъæуы никуыма никайы баныгæдтой. Чызджытæ сæхи сфæлыстой дидинагæй. Лæппутæ хастой чырын. Ахуыргæнæг марды фæдыл мæрддзыгой ахуыдта æппæт скъоладзауты дæр. Мартынкæйы хуызæн стыр аргъ ничи кодта скъолайæн. Æмæ йын скæнын хъуыд уыцы æрыгонæй йæ уды, йæ зæрдиаг фæллоуы аккаг кад. Яшко йæ æмбалы фæдыл суанг уæлмæрдтæм фæцыд æнæ худæй. Ингæныл сæвæрдтой диссаджы рæсугъд стыр венук. Иннæ венук фыст лентимæ æрцауыгътой йæ цыртыл. Мартынкæйы баныгæдтой йæ мады фарсмæ. Ингæнкъахæг ныры хуызæн уынгæгæй никуыма фæкуыдта, ингæнмæ сыджыт калгæйæ.

– Узал зæхх дын хъарм хуыссæн басгуыхæд, дæ сыджыт дын пух баз фестæд, Мартынкæ, – фæхъарджытæ йыл кодтой йæ зонгæ устытæ.

Ногæй ралæудзæн уалдзæг. Цъæх адардзысты сæрвæттæ, хъæды æрдузтæ æмæ сеппæт дæр æнхъæлмæ кæсдзысты Мартынкæмæ йæ фосы дзугимæ. Фæлæ сæм никуал фæзындзæн. Афæндараст, зæххыл цæргæйæ кæмæ фæбæллъыд, уыцы дард бæстæм. Ссардта Хуыцауы æмæ йæ Хуыцау Йæхæдæг дæр ссардта.

Зынаргъ хэлэрттæ!

Кæд уæ Хуыцауы тыххæй, æнусон царды тыххæй,
уæ уд фервæзыны тыххæй фылдæр базонын фæнды,
уæд нæм фыссут мæнæ ахæм адрисыл:

362003, Владикавказ, а/я 1039

Чырыстон динæ хæрзаудæнгæнæг Цæгат Ирыс-
тоны Минæварад

КРИСТИНАЕ РОЙ

**Дунейыл æнæ
Хуыцауæй**

КРИСТИНАЕ РОЙ

Дунейыл ӕнӕ Хуыцауӕй